

Gaufried, bisschop van Chartres (1116-1149), vriend van Norbert en van de «Wanderprediger»

- I. Probleemstelling
- II. Chronologisch overzicht van de levensgeschiedenis van Gaufried van Chartres.
- III. Besluit.

I. PROBLEEMSTELLING

Ondanks het feit dat betrekkelijk vele middeleeuwse bronnen de persoon en de activiteit van Norbertus terloops vermelden¹⁾, blijft zijn persoonlijkheid en zijn mentaliteit nog steeds enigszins vaag wanneer men zich strikt houdt aan de gegevens ons meegedeeld in de geloofwaardige bronnen. Een van de methoden om tot meer klaarheid te komen is ongetwijfeld een grondiger studie van de personen waarmee Norbert rechtstreeks contact heeft gehad, m.a.w. het nagaan van de levensloop en de opvattingen van zijn vrienden en vijanden.

Een van de minder bekende vrienden van Norbert was, althans volgens Herman van Doornik²⁾, bisschop Gaufried van Chartres. Wanneer de bisschopsverkiezing van Norbert reeds in de lucht hing, in de eerste maanden van 1126, zou hij aan Gaufried onder vier ogen hebben toevertrouwd, dat hij door een visioen te weten was gekomen hoe hij datzelfde jaar nog bisschop zou worden, maar dat hij niet wist van welke stad of kerkprovincie³⁾.

Deze tekst boezemt niet onmiddellijk een groot vertrouwen in. Vooreerst hebben we reeds de gelegenheid gehad te wijzen op andere passages waar Herman de waarheid verdraaide⁴⁾ en bovendien geldt het

¹⁾ Zie de lijst van bronnen over de persoon van Norbert in W.M. GRAUWEN, *Norbertus, aartsbisschop van Maagdenburg, 1126-1134*, Brussel, 1978, blz. XXXI-XXXIII.

²⁾ Het is hier niet de bedoeling stelling te nemen in de steeds weer opflakkerende discussie over de identiteit van Herman van Doornik en Herman van Laon. In deze bijdrage komt alleen het werk *De miraculis sanctae Mariae Laudunensis* ter sprake, waarvan we de auteur als Herman van Doornik aanduiden en dus de identiteit aanvaarden zolang geen weerlegging van dit standpunt werd gepubliceerd.

³⁾ HERIMANNUS, *De miraculis sanctae Mariae Laudunensis, lib. III, MGH., SS., XII*, blz. 660: «Eodem vero anno domnus Norbertus secrete colloquens familiari suo, domno Gaufrido Carnotensi episcopo, praedixit ei se per visum cognovisse quod ipso anno futurus esset episcopus, sed nesciebat cuius urbis vel provinciae». Daarover W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 95.

⁴⁾ Voornamelijk betreffende het verloop van de verkiezing van Norbert, zie W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 131 en 139-140.

hier een duidelijk voorbeeld van een voorspelling neergeschreven *post factum*. Toch is de naam van de gesprekspartner van Norbert een concreet gegeven en Herman van Doornik was voldoende op de hoogte van de toestand in Noord-Frankrijk⁵) om zonder al te veel gevaar voor vergissing te kunnen aanduiden wie daar vrienden of vijanden waren. Persoonlijke kontakten van Herman met Norbert zijn niet bekend, doch hij beweert zijn inlichtingen van Hugo van Fosses te hebben gekregen⁶), die natuurlijk een eersterangs getuige is voor het leven van Norbert tot juni 1126. Heeft Herman van Doornik ook Gaufried gekend? Rechtstreekse kontakten zijn ook hier niet aan te wijzen, maar het leven van Herman bleef grotendeels in het duister⁷). In ieder geval kende Herman Bartholomeus van Laon en Hugo van Fosses. Bartholomeus en Gaufried ontmoetten elkaar uiteraard als ambtgenoten op de concilies en synoden⁸).

Herman van Doornik noemt Gaufried een *familiaris* van Norbert, iemand met wie hij vertrouwelijke gesprekken voerde (*secrete colloquens*). Wellicht is het te ver gezocht het woord *familiaris* in zijn oorspronkelijke betekenis te nemen als zou er een familieverband hebben bestaan tussen beiden. Ondanks alle pogingen tot op heden ondernomen, bleef de afstamming van Norbertus volledig in het duister⁹). Als enig vertrekpunt bezitten we de drie voornamen Norbert, Heribert en Hedwig om naar familieverbanden te zoeken. Deze basis is te smal om tot

⁵) Het meest grondige artikel over hem blijft nog steeds G. NIEMEYER, *Die Miracula S. Mariae Laudunensis des Abtes Hermann von Tournai. Verfasser und Entstehungszeit*, in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1971, XXVII, Heft 1, blz. 135-174, hoewel haar oordeel over de geloofwaardigheid van Herman o.i. iets te gunstig was, zie W.M. GRAUWEN, *Herman van Doornik en Norbertus*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1972, XLVIII, nr. 1-2, blz. 126-131.

⁶) HERMANNUS, *De miraculis ... III*, c. 8, *MGH., SS.*, XII, blz. 659: «Domnus siquidem Hugo Praemonstratensis abbas michi nuper narravit, ...». Volgens G. NIEMEYER, *a.c.*, blz. 174 geeft boek III, hoofdstukken 6-10, de opvattingen weer van Hugo van Fosses uit de jaren 1146-1147.

⁷) Zelfs in de *Chartes de l'abbaye de Saint-Martin de Tournai*, uitg. A. d'HERBOMEZ, dl. I, Brussel, 1898, komt zijn naam slechts driemaal voor, terwijl de naam van Gaufried daarin nergens wordt vermeld. Zie verder het artikel van Dr. G. Niemeyer, vermeld in noot 5.

⁸) Zij waren samen op 4 oktober 1121 bij Lodewijk VI te Parijs; op 1 augustus 1128 te Reims en hetzelfde jaar vóór 3 augustus te Janville; in oktober 1131 op het Concilie te Reims. Ook traden zij samen op in de oorkonde van Milo van Terwaan voor de Tempeliers van 1132.

⁹) Onlangs nog werd een uitgebreide studie geschreven door W. BORNHEIM gen. SCHILLING, *Die Familienbeziehungen des heiligen Norbert. Herbertiner und Norbertiner*, in *Jahrbuch für westdeutsche Landesgeschichte*, 1978, IV, blz. 37-60. De auteur kwam o.i. tot geen enkele zekerheid. Volgens zijn hypothesen zou Norbert verwant zijn geweest met bijna alle mensen waarmee hij in verbinding stond.

zekerheden te komen, vooral wanneer het gaat om een familie die niet tot de hoogste rijksadel behoorde, wat voor Norbert mag worden aangenomen.

Het is waar dat de meeste biografen van Norbert een tak van zijn voorouders in Noord-Frankrijk hebben willen zoeken, daarbij o.m. steunend op een nogal duistere tekst uit de *Vita Norberti*, waaruit men opmaakte dat Norbert dichte verwanten had in het bisdom en in de stad Laon¹⁰). Waarschijnlijk bedoelde de auteur van de *Vita* echter de familie van Bartholomeus en niet die van Norbertus.

Hoe dan ook, het is weinig waarschijnlijk dat Herman van Doornik de bedoeling had een verwantschap tussen Norbert en Gaufried aan te duiden. De vertaling van *familiaris* die hier het meest voor de hand ligt, is die van intieme vriend, goede bekende, vertrouweling¹¹).

II. CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE LEVENSGESCHIEDENIS VAN GAUFRIED VAN CHARTRES

Het kan hier niet de bedoeling zijn een volledige levensbeschrijving van Gaufried te bieden, hoewel die hoognodig zou dienen geschreven te worden. Over hem bestaan immers slechts zeer verouderde algemene werken en enkele uitgaven van cartularia, waarin de oorkondenkritiek

¹⁰) *Vita A*, MGH., SS., XII, blz. 678: «Praecipit itaque domnus papa Laudunensi episcopo Bartholomeo, ut curam eius susciperet. Erat enim ipse ex progenie matris suae habens quosdam in episcopatu et in eadem civitate propinquos, quorum viscera pietatis affectu super eo mota sunt, et eorum instinctu submonitus erat episcopus, humanitatis ei manum licet invito ad aliquid tempus ministrare». Indien Norbert dichte verwanten had gehad te Laon, ziet men niet goed in hoe deze verborgen konden blijven wanneer vlak daarna Prémontré werd gesticht. Bij die stichting is nergens sprake van schenkingen of hulp van verwanten. Ook in de Noordfranse necrologia worden geen familieleden van Norbert vermeld. Voor Bartholomeus integendeel past deze tekst wonderwel. Zijn moeder was een Roucy (dep. Aisne, arr. Laon, kanton Neufchatel-sur-Aisne) en hij was verwant met vele adellijke geslachten uit de streek, o.m. met de Vermandois en de de Guise. Zelfs indien men *episcopatus* niet als bisdom, maar als bisschopsambt zou vertalen, blijft de tekst nog toepasselijk op Bartholomeus, wiens oudoom Manasses aartsbisschop te Reims was geweest (1096-1106) en wiens achterneef Bartholomeus van Montcornet bisschop werd te Beauvais (1162-1175). Zijn volle neef, Ebalus van Roucy, was bisschop te Châlons-sur-Marne (1122-1126). Zie daarover M. PARISSÉ, *La noblesse lorraine, XIIe et XIIIe siècle*, Rijsel, Parijs, 1976, blz. 760 en B. GUENÉE, *Les généalogies entre l'histoire et la politique: la fierté d'être Capétien, en France, au moyen âge*, in *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*, 1978, XXXIII, nr. 3, blz. 456.

¹¹) Deze betekenis komt ook voor in de *Vita Norberti A*, waar sprake is van de kennismaking van Norbert met abt Kuno van Siegburg, blz. 671: «... abbati Cononi familiarem se reddidit».

helemaal ontbreekt of veel te wensen overlaat¹²). Ons opzet is uiteraard alleen wat meer klaarheid te brengen in de figuur van een *familiaris* van Norbert, om zodoende deze laatste zelf beter te leren verstaan.

De familie van Gaufried¹³) is beter gekend dan die van Norbert, hoewel ook hier onzekerheid blijft. Zijn familie werd steeds aangeduid als *de Leugis*, van Lèves¹⁴). In de literatuur over Gaufried vindt men vier verschillende stambomen zonder dat hun auteurs tegenover elkaar stelling nemen¹⁵). Wanneer we enkel op de bronnen steunen, dienen we vooreerst te vermelden dat een Gaufried, kanunnik van Onze-Lieve-Vrouw te Chartres, voorkomt in een oorkonde van 2 november 1107, met zijn broers Goslenus en Milo¹⁶). Dat Gaufried een broer had die Goslenus heette, is zeker. Zij treden samen op bij verschillende schenkingen o.m. aan het familie klooster Josaphat en aan Tiron. Een neef van Gaufried, eveneens een Goslenus, werd eerst aartsdiaken van Chartres en volgde in 1149 zijn oom op als bisschop van dezelfde stad¹⁷). Een proost Hugo *de Leugis* treedt in vele oorkonden van Gaufried als getuige op¹⁸). In een oorkonde van 28 september 1141 komen benevens de broer van

¹²) Daardoor rezen bij de chronologische ordening der gegevens een aantal problemen die nog onvoldoende zijn opgelost en ongetwijfeld door de studie van aanverwante gebeurtenissen scherper moeten worden gesteld.

¹³) De naam Gaufredus of Gaufridus in zijn verschillende schrijfwijzen komt veel voor in Noord-Frankrijk, zie b.v. de *Index onomasticus* van het *Cartulaire de Marmoutier pour le Dunois*, uitg. E. MABILLE, Parijs, Châteaudun, 1874, blz. 264-267.

¹⁴) *Leugae*, *Leudae*, *Leuvaë*, *Levas*, *Leviae*, *Liviae*, is Lèves, dep. Eure-et-Loir, arr. en kanton Chartres. De bepaling *de Leugis* wijst echter niet steeds op eenzelfde familie, maar kan ook de herkomst uit het dorp bij Chartres aanduiden. Dit is waarschijnlijk het geval in het *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Parijs, 1840, blz. 336, nr. CII (1096-1129): «Sciant posteri quod quedam paupercula vidua de Leugis, Engenildis nomine, ...».

¹⁵) *Gallia christiana*, dl. VIII, Parijs, 1744, kol. 1134; *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres*, uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, Chartres, 1862, blz. 107, noot 5; *Cartulaire de l'abbaye de la Sainte-Trinité de Tiron*, uitg. L. MERLET, Chartres, 1883, blz. 188, noot 2, en R. MERLET en A. CLERVAL, *Un manuscrit chartrain du XIe siècle ...*, Chartres, 1893, blz. 120.

¹⁶) R. MERLET en A. CLERVAL, *Un manuscrit chartrain du XIe siècle ...*, Chartres, 1893, blz. 120, noot 2.

¹⁷) *Cartulaire de l'abbaye de la Sainte-Trinité de Tiron*, uitg. L. MERLET, Chartres, 1883, blz. 188, noot 2.

¹⁸) *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. 1, Parijs, 1840, nr. IV, blz. 263-264 en nr. VII, blz. 267; dl. II, Parijs, 1840, nr. CLXIII, blz. 376, nr. I, blz. 469 en nr. II, blz. 470. Vóór 3 augustus 1124 zijn Gaufried en proost Hugo van Lèves samen in het gevolg van koning Lodewijk VI te Saint-Germain-en-Laye, zie A. LUCHAIRE, *Annales de la vie de Louis VI*, Parijs, 1890, blz. 161, nr. 350. Ook buiten de oorkonden van Gaufried komt de naam van Hugo van Lèves zeer dikwijls voor, vooral in het geciteerde cartularium van de abdij van Saint-Père te Chartres.

Gaufried, Goslenus, ook nog twee proosten voor: Goslenus en Milo, die neven van de bisschop worden genoemd¹⁹).

Gaufried behoorde dus tot een plaatselijke adellijke familie, hoewel niet tot de hoogste adel. Zijn familiaal milieu is dus wellicht vergelijkbaar met dat van Norbert.

Op 3 februari 1114 komt een Gaufried voor, met de functie van proost, in de stichtingsoorkonde van de abdij van Tiron²⁰). Hoogstwaarschijnlijk is deze Gaufried identiek met degene die twee jaar later bisschop van Chartres zou worden²¹). Het kapittel van Chartres had aan de rondtrekkende predikant Bernard een gebied geschonken te Gardais²²) en Gaufried had van het kapittel de opdracht gekregen dit af te bakenen²³). Dit is wellicht een eerste bewijs voor een meer dan oppervlakkig contact van Gaufried met een van de grote *Wanderprediger* uit het begin van de 12de eeuw. Gaufried is erin geslaagd Bernard van Tiron een vestigingsplaats te bezorgen in zijn proosdij. Hij speelde dus tegenover hem wellicht dezelfde rol als Bartholomeus van Laon tegenover Norbert zes jaar later.

Deze vaststelling is des te belangrijker daar we er tot op heden niet in geslaagd waren rechtstreekse contacten te ontdekken tussen Norbert en de andere zogenaamde *Wanderprediger*. Gaufried echter kende de *Wanderpredigt* ten minste sedert 1114 en werd later een *familiaris* van Norbert.

Zoals meestal het geval is, beginnen de bronnen over Gaufried pas rijkelijker te vloeien na zijn bisschopsverkiezing. Op 23 december 1115 was Ivo van Chartres, de grote specialist in het kerkelijk recht, overleden en in 1116 werd hij opgevolgd door proost Gaufried. Deze was volgens de *Vita* van Robrecht van Arbrissel, eensgezind door de geestelijkheid

¹⁹) *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, uitg. Ch. METAIS, dl. I, Chartres, 1911, nr. CXIII, blz. 145.

²⁰) *Cartulaire de l'abbaye de la Sainte-Trinité de Tiron*, uitg. L. MERLET, Chartres, 1883, nr. 1, blz. 1-2.

²¹) Kanunnik Gaufried was proost van Fontenay-sur-Eure, waaronder de parochie Gardais ressorteerde, zie de *Vita B. Bernardi abbatis Tironiensis*, AA. SS., april, dl. II, cap. IX, nr. 77, blz. 240 E en het *Cartulaire ... Tiron*, blz. XII, noot 2. Zo ook J. VON WALTER, *Die ersten Wanderprediger Frankreichs*, Leipzig, 1906, blz. 56-57. Voor de identificatie van de proost Gaufried met de latere bisschop pleit ook nog het feit dat deze laatste zich gedurende heel zijn pontificaat bijzonder goedgunstig toonde tegenover Tiron en diens stichter Bernard persoonlijk kende.

²²) Gardais, dep. Eure-et-Loir, kant. Thiron-Gardais.

²³) *Cartulaire ... Tiron*, blz. 2, noot 2.

van Chartres verkozen²⁴⁾. Graaf Theobald IV van Champagne was het echter niet eens met deze verkiezing en verdreef Gaufried uit de stad²⁵⁾. Deze vluchtte naar de paus en werd door Paschalis II goed ontvangen en tot bisschop gewijd. Op 5 april 1116 zond de paus een bul aan de geestelijkheid en het volk van Chartres met het verzoek Gaufried als een vader en leermeester te ontvangen en gemeenschappelijk mee te werken aan het herstel van het bisdomsbezit²⁶⁾.

Ook de aartsbisschop van Sens, Daimbert, ontving van Paschalis II een brief over de ontvangst van Gaufried²⁷⁾. Ook hij diende de nieuwe bisschop te steunen tegen graaf Theobald IV en de andere vijanden van het bisdom Chartres. Uit dit schrijven blijkt dat Theobald, na de dood van Ivo van Chartres van de gelegenheid had geprofiteerd om het bisschoppelijk paleis in te nemen en te plunderen, dat hij het bisschoppelijk personeel gijzelde en de bisdomsgoederen bezet hield. Hij had m.a.w. het spoliënrecht²⁸⁾ uitgeoefend, waartegen nochtans reeds vaak op de concilies en synoden was gereageerd. De paus geeft Theobald veertig dagen om tot inkeer te komen, zoniet zal men de kerkban over hem uitspreken. Wellicht heeft Theobald aan deze pauselijke vermaning

²⁴⁾ *Vita B. Roberti de Arbrissello*, P.L., 162, kol. 1064: «... praeclarum illum virum, Gaufridum nomine, quem clerici in loco defuncti in pontificalem cathedram canonice inthronizaverunt ...»; kol. 1065: «... canonice electus ...».

²⁵⁾ J.J. VAN MOOLENBROEK, *Vrijwillige armen als vredestichters. Rondtrekkende predikers in westelijk Frankrijk (begin 12de eeuw)*, in *Kerk en Vrede in oudheid en middeleeuwen*, uitg. L. DE BLOIS en A.H. BREDERO, Kampen, 1980, blz. 134, vermoedt dat Gaufried een aanhanger was van de partij van Lodewijk VI en daarom door Theobald werd bestreden.

²⁶⁾ J.L. 6518, Lateraan, 5 april 1116: «Apostolicae sedis administratio», uitg. *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres* ..., uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, dl. I, Chartres, 1862, blz. 124-125, nr. XXXVI.

²⁷⁾ J.L. 6519, Lateraan, 5 april 1116: «Ex litteris experientiae», uitg. *Ibidem*, blz. 125-126, nr. XXXVII.

²⁸⁾ G. WAITZ, *Der Ursprung des sogenannten Spolienrechts*, in *Forschungen zur deutschen Geschichte*, 1873, XIII, blz. 494-502; H.O. LUETHI, art. *Spolienrecht*, in *Lexikon für Theologie und Kirche*, dl. 9, Freiburg i.Br., 1964, kol. 978; M. TANGL, *Die Vita Bennonis und das Regalien- und Spolienrecht*, in *Das Mittelalter in Quellenkunde und Diplomatik. Ausgewählte Schriften*, dl. II, Berlin, 1966, blz. 652-665; E. SCHRADER, *Bemerkungen zur Spolien- und Regalienrecht der deutschen Könige im Mittelalter*, in *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. German. Abt.*, 1967, LXXXIV, blz. 128-171. Theobald beweerde later, in 1149, de *regalia* van het bisdom Chartres van de koning in leen te houden. In feite had hij enkel het recht de bisschoppen als heren over de stad Chartres aan te stellen, aldus P. IMBART DE LA TOUR, *Les élections épiscopales dans l'église de France du IXe au XIIe siècle*, Parijs, 1891, blz. 458. De vader van Theobald, Stefaan-Hendrik, had reeds van het spoliënrecht te Chartres afstand gedaan, als gevolg van het Concilie van Clermont van 1095, aldus H. D'ARBOIS DE JUBAINVILLE, *Histoire des ducs et des comtes de Champagne*, dl. II, Parijs, 1860, blz. 305 en noot 2.

gehoor gegeven. In de *Vita* van Robrecht van Arbrissel wordt echter de mooie rol van vredestitcher aan de *Wanderprediger* toegekend, die de graaf zou hebben vermaand en tot inkeer gebracht. Een pauselijke bedreiging wordt hier uiteraard niet vermeld²⁹⁾.

De bedoeling van Theobald was natuurlijk niet geweest zich op die manier te verrijken, maar wel zijn macht over het bisdom Chartres te laten voelen, de verkiezing te beïnvloeden en de nieuwe bisschop van meetaf aan tot onderwerping te dwingen. Toch relativeert deze gebeurtenis enigszins het imago van graaf Theobald, die vaak als al te religieus wordt afgeschilderd.

Ook Bernard van Tiron begaf zich naar Chartres om een verzoeningspoging te wagen tussen Theobald en Gaufried³⁰⁾. Hij had daar alle reden toe want beiden waren weldoeners van zijn stichting³¹⁾. Behalve het ideaal van de vredestitching, dat hij als *Wanderprediger* ongetwijfeld huldigde, had hij ook praktisch voordeel bij de goede verstandhouding tussen beide machthebbers.

Hoe dan ook, het is zeker dat de twee bekendste rondtrekkende predikanten zich in 1116 ten voordele van bisschop Gaufried hebben ingezet, zelfs indien ze zich daarvoor moesten verzetten tegen de machtige graaf Theobald.

Op te merken valt dat bij deze betwisting de pauselijke diplomatie aan het licht treedt. In de brief aan de geestelijkheid en het volk van Chartres wordt hun hulp gevraagd voor het terugwinnen van de bisdomsgoederen «indien er sommige ontvreemd zijn», terwijl in de brief aan Daimbert van Sens met stelligheid konkrete beschuldigingen aan het adres van Theobald IV worden geuit. Hetzelfde scenario werd ook gevolgd door Norbert, die in 1129 bepaalde beschuldigingen van minder religieus leven uitte als oorzaak van de vervallen toestand van het Onze-Lieve-Vrouwkapittel in zijn brief aan de paus, terwijl zijn oorkonde, die te Maagdenburg moest blijven berusten, daarvan geen melding maakt³²⁾.

Wellicht wegens de dreiging met de kerkban, die aartsbisschop

²⁹⁾ *Vita B. Roberti de Arbrissello*, P.L., 162, kol. 1065.

³⁰⁾ Volgens A. CHEDEVILLE, *Chartres et ses campagnes, XIe-XIIIe siècles*, Parijs, 1973, blz. 266, traden Robrecht en Bernard op als scheidsrechters tussen Theobald IV en Gaufried. In feite handelden ze uit eigen initiatief en was hun rol minder belangrijk en minder succesrijk dan de hagiografische bronnen willen doen uitschijnen.

³¹⁾ Aldus J.J. VAN MOOLENBROEK, *Vrijwillige armen als vredestitchers ...*, in *Kerk en Vrede in oudheid en middeleeuwen*, uitg. L. DE BLOIS en A.H. BREDERO, Kampen, 1980, blz. 134.

³²⁾ W.M. GRAUWEN, *Norbertus ...*, blz. 269.

Daimbert van Sens moest uitspreken na veertig dagen weerspanningheid, liet graaf Theobald Gaufried naar Chartres terugkeren. Volgens de *Vita* van Robrecht van Arbrissel werd zelfs de vriendschap tussen graaf en bisschop hersteld³³). Voor zover onze bronnen reiken ontstonden inderdaad later geen conflicten meer tussen beiden. Gaufried trad nog meermaals op als getuige in oorkonden van de graaf en bij sommige conflicten traden beiden samen op als scheidsrechters³⁴).

Na hun verzoeningspoging te Chartres trokken Robrecht van Arbrissel en Bernard van Tiron samen naar het kasteel van Blois aan de Loire om een bezoek te brengen aan graaf Willem II van Nevers, die daar werd gevangen gehouden. Deze had deelgenomen aan een strafexpeditie van de koning tegen Thomas van Marle in 1115 en had zich aldus de vijandschap van graaf Theobald op de hals gehaald door de koning te steunen³⁵). De Franse koning had op een sluwe wijze de expeditie tegen Thomas doen voorkomen als een bescherming van de godsvrede en een bestraffing van een vredebreker. Aan de deelnemers was onschendbaarheid beloofd tot hun thuiskomst^{35 bis}). De manschappen van Theobald hadden niettemin graaf Willem II van Nevers gevangen genomen. Lodewijk VI protesteerde daartegen bij de pauselijke gezant en Theobald werd met de kerkban bedreigd indien hij graaf Willem niet voor 8 november 1115 in vrijheid zou stellen³⁶). Dit alles wijst erop dat het bezoek van de twee rondtrekkende predikanten aan Blois, behalve zijn evangelische, ook een politieke betekenis kan hebben gehad³⁷).

Zeer snel na zijn ambtsaanvaarding zorgde Gaufried ervoor zijn bisdomsgoederen te beveiligen. Hij kreeg daartoe een oorkonde van

³³) *Vita B. Roberti de Arbrisello*, P.L., 162, kol. 1065.

³⁴) Zie b.v. *Recueil des chartes et documents de Saint-Martin-des-Champs, monastère parisien*, uitg. J. DEPOIN, dl. II, Ligugé, Parijs, 1913, blz. 201-203, nr. 312 (1115-1149). Dit neemt niet weg dat Gaufried ook regelmatig in het gevolg van de koning aanwezig is, zie de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, nrs. 238, 264, 277, 278.

³⁵) *Orderici Vitalis Historia ecclesiastica*, P.L., 188, kol. 886 D. Daarover ook, maar op weinig wetenschappelijke wijze, J. CHAURAND, *Thomas de Marle, Sire de Coucy, ...*, Marle, 1963, blz. 80-81.

^{35 bis}) H. HOFFMANN, *Gottesfriede und Treuga Dei*, Stuttgart, 1964, blz. 211-212.

³⁶) Aan dit ultimatum gaf Theobald blijkbaar geen gevolg, aangezien graaf Willem II van Nevers van 1115 tot 1119 in de gevangenis bleef, zodat Lodewijk VI daarover nog klacht neerlegde op het Concilie van Reims in oktober 1119, zie A. LUCHAIRE, *Les premiers Capétiens (987-1137)*, Parijs, 1901, blz. 303 en 324.

³⁷) J.J. VAN MOOLENBROEK, *Vrijwillige armen als vredestichters ...*, in *Kerk en Vrede in oudheid en middeleeuwen*, uitg. L. DE BLOIS, en A.H. BREDERO, Kampen, 1980, blz. 135.

koning Lodewijk VI³⁸), die hij door paus Paschalis II liet bekrachtigen op 13 maart 1117³⁹).

Op 9 januari 1118 trad Gaufried in de benedictijnerabdij Bonneval⁴⁰) op als scheidsrechter tussen de abdijen Marmoutier en Bonneval⁴¹). De functie van scheidsrechter en vredestitcher zal hem ook in de volgende jaren dikwijls te beurt vallen als bisschop van Chartres en meer nog als pauselijk gezant.

Reeds in de jaren 1117-1119 stichtte de nieuwe bisschop, samen met zijn broer Goslenus van Lèves, een benedictijnerklooster, dat de bijbelse naam Josaphat ontving⁴²). Ook bij de stichting van de priorij van Saint-Gilles des Châtegniers was Gaufried betrokken. Hij schonk haar de kerk en de tienden⁴³). De abdij van Tiron bleef eveneens zijn sympathie genieten⁴⁴).

Nog voor het Concilie van Reims had Gaufried zich in het gevolg van Calixt II begeven. Op 3 oktober 1119 was hij immers aanwezig bij de kerkwijding te Morigny⁴⁵), die door de paus werd voltrokken. Daar ontmoette hij de pauselijke gezant voor Duitsland en Frankrijk, Kuno van Palestrina, die hem eventueel over Norbert kan hebben gesproken⁴⁶). Kuno had immers op 28 juli 1118 in de synode van Fritzlar een aanklacht tegen Norbert beoordeeld⁴⁷).

Op het Concilie van Reims in oktober 1119 verkreeg Gaufried, samen

³⁸) De bekrachtiging door Lodewijk VI wordt vermeld in de pauselijke bul, maar ze bleef blijkbaar niet bewaard. Wel kent men een oorkonde van Lodewijk VI voor Josaphat, gegeven voor 3 augustus 1117. Regest in de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 110, nr. 226.

³⁹) J.L. 6554 (4840).

⁴⁰) Dep. Eure-et-Loir, arr. Châteaudun, hoofdpl. kant.

⁴¹) *Cartulaire de Marmoutier pour le Dunois*, uitg. E. MABILLE, Parijs, Châteaudun, 1874, blz. 161, nr. 171.

⁴²) Bekrachtiging door Lodewijk VI voor de afstand van twee kerken en de bouwgrond voor een abdij bij Lèves aan Josaphat door Gaufried, 1117, voor 3 augustus, uitg. Ch. METAIS, *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, dl. I, Chartres, 1911, blz. 1-2, nr. I. Stichtingsoorkonde door Gaufried (1119), *ibidem*, blz. 2-4, nr. II.

⁴³) *Cartulaire ... Tiron*, blz. 26, nr. XII (circa 1117).

⁴⁴) *Cartulaire ... Tiron*, blz. 28-29, nr. XIV: schenking van Adela van Blois in aanwezigheid van Gaufried (1117-1119); van Ivo van Courville, *ibidem*, blz. 32-35, nr. XVIII (circa 1118); van Gaufried van Châteaudun, *ibidem*, blz. 37-38, nr. XXI (1119); van Rotrou, graaf van Perche, *ibidem*, blz. 39-40, nr. XXII, enz.

⁴⁵) Morigny, benedictijnerabdij, dep. Seine-et-Oise, arr. en kanton Etampes; gem. Morigny-Champigny.

⁴⁶) *Chronicon Mauriniacense*, uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz. 33. Regest: A. LUCHAIRE, *Annales de la vie de Louis VI*, Parijs, 1890, blz. 125, nr. 264.

⁴⁷) W.M. GRAUWEN, *Norbertus ...*, blz. 38.

met abt Willem van Tiron, van paus Calixt II een bekrachtigingsbul voor deze abdij⁴⁸⁾. Ook voor zijn familiestichting Josaphat en haar eerste abt Girard wist hij een bul los te maken⁴⁹⁾.

Op datzelfde Reimse Concilie voerde Gaufried het woord⁵⁰⁾ en keurde de paus een decreet van Gaufried goed, waarin deze had bepaald dat de waardigheden in het bisdom Chartres zonder simonie moesten worden begeven⁵¹⁾. Gaufried had namelijk bepaald dat de titularissen van de vier hoofdamtten van het kapittel: deken, onderdeken, cantor en succentor, moesten zweren dat ze niets zouden aannemen bij het toekennen van prebenden en ambten. De aangeduide kanunnik zou eveneens voor het aanvaarden van zijn functie de eed moeten afleggen dat hij voor zijn prebende niets had gegeven noch beloofd. Op te merken is nog dat de paus Gaufried aanspreekt als *frater in Christo karissime*.

Balderik van Dol (†1130), de auteur van de *Vita* van Robrecht van Arbrissel, neemt hier nogmaals de gelegenheid te baat om zijn held alle eer toe te zwaaien voor deze overwinning op de simonie. Volgens hem werd de strijd door Robrecht gevoerd, met toelating van de bisschop. Balderik was nochtans vrij goed op de hoogte van de feiten, want hij vermeldde ook de eed die de waardigheidsbekleders moesten afleggen. Gaufried, die nog leefde toen Balderik dit schreef, krijgt terloops wat lof toegezwaaid⁵²⁾. Men kan rustig aannemen dat Robrecht inderdaad tegen de simonie was gekant en ertegen gepredikt heeft, doch het doorvoeren van deze hervorming was ongetwijfeld zaak van de bisschop. Welk ook ieders inbreng moge geweest zijn, beiden werkten in ieder geval samen voor hetzelfde ideaal.

De belangstelling van Gaufried voor de *Wanderpredigt* en voor het kloosterleven en zijn strijd tegen de simonie, leveren reeds enkele typische aanduidingen voor zijn geestesrichting.

⁴⁸⁾ J.L. 6755, Reims, 20 oktober 1119: «Religiosis desiderii dignum», uitg. met onjuiste datum (1 nov. 1119) in *Cartulaire ... Tiron*, blz. 36, nr. XX.

⁴⁹⁾ J.L. 6768 (4956), Reims, 30 oktober 1119: «Religiosis desiderii», uitg. met datum 1 nov. 1119 in *Cartulaire ... Josaphat*, blz. 4-6, nr. III.

⁵⁰⁾ *Orderici Vitalis Historia ecclesiastica*, P.L., 188, kol. 880. Uitg. A. LE PREVOST, dl. IV, Parijs, 1852, blz. 389-390.

⁵¹⁾ J.L. 6777 (4957), Reims, 2 november 1119: «Quae religionis honestate», uitg. *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres ...*, dl. I, Chartres, 1862, blz. 126-128, nr. XXXIX.

⁵²⁾ *Vita B. Roberti de Arbrissello*, P.L., 162, kol. 1065: «Simoniaca haeresis ... concedente Gaufrido episcopo, cuius vita nostra quoque aetate suavissime redolet, ... per Robertum nostrum exstincta est». J.J. VAN MOOLENBROEK, *Vrijwillige armen als vredestichters ...*, blz. 135, merkt terecht op dat de lof aan het adres van Robrecht geen steun vindt in de archivalische bronnen.

Te Reims maakte Gaufried ook deel uit van de jury om een onenigheid te beoordelen tussen de abdij van Montierneuf (Cluny) en die van Bourgueil⁵³) over de kerk van Migné. Andere juryleden waren o.m. Kuno van Palestrina, Petrus Leonis en diens latere tegenkandidaat voor het pausschap Gregorius, Willem van Champeaux en Lambrecht van Ostia. Gaufried maakte hier dus deel uit van het select gezelschap van al degenen die in de eerste helft van de 12de eeuw de pauselijke politiek diepgaand hebben beïnvloed⁵⁴).

Tussen 1118 en 1120 zou Gaufried erin geslaagd zijn het seculier kapittel van de H. Magdalena te Châteaudun te regulariseren. Deze maatregel werd op 22 februari 1131 door Innocentius II bekrachtigd. De overgang zou geleidelijk aan plaatsvinden op deze wijze dat de overleden seculiere kanuniken alleen door reguliere mochten worden opgevolgd⁵⁵).

Graaf Fulco van Anjou schonk in 1120 een stuk bos aan twee priesters-eremieten te Bréchenay⁵⁶). Wanneer daarover in 1127-1128 een oorkonde werd opgesteld is Gaufried aanwezig, samen met abt Gaufried van Vendôme, Hugo van Payns, de magister van de Tempeliers en de abdis van Fontevraud, Petronella⁵⁷). Het is niet duidelijk of men deze oorkonde mag beschouwen als een bewijs te meer voor de belangstelling van Gaufried van Chartres voor het eremitisch leven⁵⁸).

⁵³) Montierneuf, zie L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique* ..., Mâcon, 1939, kol. 1954-1955; G. DEVAILLY, art. *Bourgueil*, in *Lexikon des Mittelalters*, dl. II, afl. 3, München en Zürich, 1982, kol. 517-518.

⁵⁴) *Recueil des documents relatifs à l'abbaye de Montierneuf de Poitiers (1076-1319)*, uitg. F. VILLARD, Poitiers, 1973, blz. 86-87, nr. 57, bekrachtigd op het Concilie van Lateranen, 1123, 31 maart, *ibidem*, blz. 105-107, nr. 69.

⁵⁵) *Cartulaire de l'abbaye de la Madeleine de Châteaudun*, uitg. L. MERLET et L. JARRY, Châteaudun, 1896, blz. XXIII.

⁵⁶) Gelegen tussen Cormery en Azay, dep. Indre-et-Loire.

⁵⁷) *Cartulaire général de l'Ordre du Temple (1119?-1150)*, uitg. A. D'ALBON, dl. I, Parijs, 1913, op datum (3 april 1127-22 april 1128); J. CHARTROU, *L'Anjou de 1109 à 1151*, Parijs, 1928, blz. 367-369, nr. 38. — Fulco van Anjou was ook een weldoener van Fontevraud. Zijn dochter Ermengardis was een tijdlang religieuze aldaar, zie J. DE PETIGNY, *Robert d'Arbrissel et Geoffroi de Vendôme*, in *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, 1854, V, blz. 20, en IDEM, *Lettre inédite de Robert d'Arbrissel à la comtesse Ermengarde*, *ibidem*, blz. 213.

⁵⁸) Het is kenschetsend voor de slechte bekendheid van de kontakten die Gaufried met de rondtrekkende predikers had, dat zijn naam slechts eenmaal voorkomt in *L'eremitismo in occidente nei secoli XI e XII*, Mendola 1962, Milaan, 1965, blz. 197. Ook in het leven van de kluizenaar Stefaan van Obazine treedt Gaufried op. Hij kwam daar als pauselijk gezant tussen bij de verkiezing van de overste uit twee kandidaten, wat wellicht wijst op zijn belangstelling voor de ontwikkeling van deze levenswijze, zie St. BALUZE, *Miscellaneorum liber quartus* ..., Parijs, 1963, blz. 87: «... orta inter eos dissensio sedari non potuit donec in praesentiam Legati, Carnotensis episcopi, qui in illis partibus tunc morabatur, uterque

In hetzelfde jaar 1120 schreef Kuno van Palestrina een brief aan Gaufried om een regeling van deze laatste ten voordele van de reguliere kanunniken van Saint-Jean-en-Vallée goed te keuren⁵⁹). De samenwerking van deze beide persoonlijkheden ten voordele van de reguliere kanunniken van Chartres is wel tekenend voor de geestesrichting van Gaufried.

Ogenschijnlijk zijn de berichten over Gaufried in de bronnen onverdeeld gunstig. Toch heeft ook hij als bisschop oppositie gekend. Zo b.v. bestond er een sedert lang aanslepend conflict tussen het bisdom Chartres en de abdij van Vendôme. De diepere oorzaak van de sporadische wrijvingen was gelegen in de exemptie van de abdij. Een van de klachten van de abt van Vendôme ten tijde van Gaufried was dat enkele mensen uit het bisdom Chartres goederen van de abdij in dat bisdom hadden geroofd. De abt, die eveneens Gaufried heette, schreef dan verscheidene brieven aan zijn naamgenoot, waarin hij bijzonder diens levenswandel looft⁶⁰). Toch is het wantrouwen tussen beiden duidelijk⁶¹). De abt had eveneens goede betrekkingen met Rome en wist te bekomen dat paus Calixt II op 15 december 1120 een brief zond aan de bisschop met het bevel het onrecht te herstellen⁶²).

deductus est ... Tunc venerabilis Legatus, utriusque qualitatibus diligentius perscrutatis, altercationi finem imposuit et domno Stephano prioris officium et subditarum curam animarum praecipiendo commisit».

⁵⁹) Cf. DEREINE, art. *Conon de Préneste*, in *D.H.G.E.*, dl. 13, Parijs, 1956, kol. 470. Uitg. R. MERLET, *Cartulaire de St.-Jean-en-Vallée*, Chartres, 1906, blz. 11, nr. 17.

⁶⁰) *Recueil des historiens des Gaules et la France*, dl. 15, Parijs, 1878, blz. 301-304; *P.L.*, 157, kol. 88-106, ep. nrs. 21-32. Daarover L. COMPAIN, *Etude sur Geoffroi de Vendôme*, Parijs, 1891, blz. 150-179. Deze brieven zijn een schoolvoorbeeld van formalistische briefstijl. Vooral in de aanhef worden overdadige liefdesverklaringen afgelegd, terwijl de verhoudingen in feite zeer gespannen zijn.

⁶¹) De onenigheid tussen abt Gaufried van Vendôme en het bisdom Chartres was reeds begonnen ten tijde van bisschop Ivo (1090-1116), zie J. VON WALTER, *Die ersten Wanderprediger Frankreichs*, Leipzig, 1906, blz. 156. Gaufried van Vendôme was verkozen op 21 augustus 1093, gewijd op 24 augustus en stierf op 26 maart 1132, aldus het *Cartulaire de l'abbaye cardinale de la Trinité de Vendôme*, uitg. Ch. METAIS, dl. II, Parijs, 1894, blz. 89, noot 1 en blz. 254, noot 1. Hij schreef een vermanende brief aan Robrecht van Arbrissel waarin hij deze beschuldigt van partijdigheid bij de behandeling van zijn vrouwelijke kloosterlingen en van onverstandig en aanstootgevend gedrag, zie *P.L.*, 157, kol. 181-184. Deze brief is waarschijnlijk in 1101 of 1102 te plaatsen volgens J.-M. BIENVENUE, *Robert d'Arbrissel et la fondation de Fontevraud (1101)*, in *Cahiers d'histoire*, 1975, XX, nr. 2, blz. 242. Abt Gaufried van Vendôme oordeelde dus minder gunstig over Robrecht dan de bisschop van Chartres en schijnt zich in zijn brief over de hele lijn meer traditioneel op te stellen door zijn beroep op de Kerkvaders en zijn veroordeling van de *novitates*.

⁶²) J.L. 6873a: «Karissimi filii nostri».

Met graaf Theobald IV schijnen er na de bijlegging van het conflict van 1116 geen wrijvingen meer ontstaan te zijn. In 1121 sticht de graaf, op raad van Gaufried, de abdij van l'Aumône of Petit-Cîteaux⁶³) in het bos van Marchenoir, en Gaufried wijdt de eerste abt, Ulrik⁶⁴). Graaf en bisschop komen regelmatig samen voor in schenkingsoorkonden, zo b.v. in 1125 bij een schenking van graaf Gaufried van Châteaudun voor Marmoutier⁶⁵). Ook wordt Gaufried soms vermeld in de dateringsformule van grafelijke oorkonden⁶⁶).

Moeilijk te beoordelen is de rol die Gaufried op het Concilie van Soissons in 1121 zou hebben gespeeld bij de veroordeling van Abaelard. Enige bron is immers de omstreden tekst van de *Historia calamitatum*⁶⁷). Gaufried oogst hierin veel lof. Hij wordt de voornaamste van de bisschoppen genoemd door zijn *religio* en de waardigheid van zijn bisschopszetel. Hij zou de concilievaders hebben gewezen op het genie en de grote aanhang van Abaelard⁶⁸), hem de intriges hebben meegedeeld die tegen hem werden op touw gezet en hem getroost in zijn lot⁶⁹).

⁶³) Dep. Loir-et-Cher, arr. Blois, kant. Ouzouer-le-Marché, gem. La Colombe.

⁶⁴) *Gallia Christiana*, dl. III, Parijs, 1744, kol. 419-420, nr. VII; *Cartulaire ... Tiron*, blz. 138, noot 2.

⁶⁵) *Cartulaire de Marmoutier ...*, blz. 169, nr. 177.

⁶⁶) B.v. in 1140 in een oorkonde van Theobald IV voor het Drievuldigheidsklooster te Vendôme, *Cartulaire de l'abbaye cardinale de la Trinité de Vendôme*, uitg. Ch. METAIS, Parijs, 1894, blz. 310-311, nr. 491: «... Gaufrido Carnotensi cathedrae residente et apostolicae sedis legato».

⁶⁷) De bibliografie betreffende de authenticiteit van de *Historia calamitatum* is reeds te uitgebreid om hier volledig te worden geciteerd. Enkele recente publikaties zijn: H. SILVESTRE, *Réflexions sur la thèse de J.F. Benton relative au dossier 'Abélard-Héloïse'*, in *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, 1977, XLIV, blz. 211-216; J.F. BENTON, *A reconsideration of authenticity of the correspondance of Abelard and Heloise*, in *Petrus Abaelardus (1072-1142). Person, Werk und Wirkung*, uitg. R. THOMAS, Trier, 1980, blz. 41-52; C.S. JAEGER, *The Prologue to the Historia calamitatum and the 'Authenticity Question'*, in *Euphoriion*, 1980, LXXIV, blz. 1-15; P. ZERBI, *Abelardo ed Eloisa: il problema di un amore e di una corrispondenza*, in *Love and Marriage in the twelfth Century*, uitg. W. VAN HOECKE en A. WELKENHUYSEN, Leuven, 1981, blz. 130-161; H. SILVESTRE, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, 1982, LXXVII, nr. 1-2, blz. 268.

⁶⁸) *Historia calamitatum*, uitg. V. COUSIN, *Petri Abaelardi opera*, dl. I, Parijs, 1849, blz. 20.

⁶⁹) *Ibidem*, blz. 21-22. Volgens E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard ...*, dl. II, Parijs, 1895, blz. 144, en J. DECHANET, *Guillaume de Saint-Thierry. L'homme et son œuvre*, Brugge, Parijs, 1942, blz. 67, zou Gaufried zelf een oudleerling van Abaelard zijn geweest. Zie over de gebeurtenissen te Soissons J. MIETHKE, *Theologenprozesse in der ersten Phase ihrer institutionellen Ausbildung: Die Verfahren gegen Peter Abaelard und Gilbert von Poitiers*, in *Viator*, 1975, VI, blz. 93-94, J. VAN LAARHOVEN, *Magisterium en theologie in de 12de eeuw. De processen te Soissons (1121), Sens (1140) en Reims (1148)*, in *Tijdschrift voor theologie*, 1981, XXI, blz. 110-115.

Het wekt wel enigszins verwondering dat de auteur van dit geschrift van de bijzondere *dignitas sedis* van Chartres melding maakt. Bedoelde hij de intellectuele faam van die bisschopsstad of, en dit is waarschijnlijker, het feit dat Gaufried later gezant van de H. Stoel zou worden? Doch dit laatste was ongetwijfeld eerder een eerbewijs aan zijn persoon dan aan zijn bisschopszetel. Hoe dan ook, voor ons onderwerp is het belangrijker dat aan Gaufried een bijzondere godsdienstigheid wordt toegeschreven, zoals dat ook aan Norbert en andere hervormingsgezinden gebeurde⁷⁰).

Op 4 oktober 1121 is Gaufried, samen met o.m. Kuno van Palestrina en Bartholomeus van Laon bij koning Lodewijk VI te Parijs aanwezig wanneer deze laatste, op vraag van Bartholomeus, bepaalde rechten van het bisdom Laon erkent⁷¹).

In 1122 gaf Gaufried aan Marmoutier⁷²) de toelating om de houten kapel van de priorij Villeberfol⁷³) in steen te bouwen en er klokjes in te hangen. De dienstmannen van de priorij zelf mochten daar de goddelijke diensten volgen, doch de rechten van de bisschop en van de parochie bleven gevrijwaard. De getuigenlijst van deze oorkonde toont ons enkele getrouwe vrienden en gunstelingen van de bisschop: Girard, abt van Josaphat, Stefaan, abt van Sint-Jan en Willem, abt van Tiron⁷⁴).

Een onbetwistbaar bewijs voor de activiteit van Gaufried ten voordele van de regularisering van de clerus vindt men in de oorkonde die hij omstreeks 1122 aan Bourgmoien te Blois verleende⁷⁵). Samen met Theobald steunde hij in dit geval het verlangen van enkele kanunniken van Blois die volgens de Augustinusregel wilden gaan leven. Paus

⁷⁰) B.v. in het *Chronicon Gozecense*, MGH, SS., 10, blz. 154: «..., cui regis gratia Nortbertus, vir religiosus, successit»; *Annalista Saxo*, MGH, SS., VI, blz. 763: «... virum religiosum et omnibus ecclesiis verbi Dei pronunciatorum exuberantissimum in episcopum ... constituerunt». Zie ook W.M. GRAUWEN, *Lijst van oorkonden waarin Norbertus wordt genoemd*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1975, LI, nrs. 2, 7, 13, 16, 18, 48, 49, 53, 65, 79, 82, 85, 91, 92.

⁷¹) *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 143, nr. 310.

⁷²) Benedictijnerabdij, dep. Indre-et-Loire, arr. en kant. Tours, gem. Ste-Radegonde.

⁷³) Dep. Loir-et-Cher, arr. Blois, kant. Marchenois, gem. Conan.

⁷⁴) Origineel: Archives départementales de Loir-et-Cher, reeks H, fonds priorij Villeberfol. Uitg.: *Cartulaire de Marmoutier pour le Dunois*, E. MABILLE, Parijs, Châteaudun, 1874, blz. 167-168, nr. 175. Terloops weze opgemerkt dat Gaufried in de *intitulatio* van deze oorkonde zich *humilis minister* noemt. Ook in andere oorkonden komt de formule *humilis episcopus* of *humilis minister* voor, o.m. in het *Cartulaire ... Josaphat*, nrs. 41, 42, 143 en het *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres ...*, dl. I, nr. 38, enz.

⁷⁵) *Gallia Christiana*, dl. VIII, Parijs, 1744, *Instrumenta*, kol. 420-421, nr. VIII (ca. 1122). Vermeld in C. DEREINE, art. *Chanoines*, in *DGHE.*, dl. 12, Parijs 1953, kol. 381, bij de regularisering van collegiale kerken.

Calixtus II bekrachtigde deze regeling van Gaufried en Theobald reeds op 19 maart 1123⁷⁶).

Gedurende het jaar 1123 is Gaufried weerom intervenient of getuige in een aantal schenkingen aan zijn familieklooster Josaphat⁷⁷). In een van deze oorkonden wordt hij *auctor* van het klooster genoemd⁷⁸). Ook de volgende jaren komt zijn naam in veel oorkonden van Josaphat voor⁷⁹), terwijl ook de abdij van Tiron zijn gunst blijft genieten⁸⁰).

In 1125 treedt Gaufried op in een oorkonde van Lodewijk VI voor de reguliere kanunniken van Sint-Victor te Parijs, samen met zijn aartsbisschop, Hendrik van Sens en bisschop Stefaan van Parijs⁸¹).

Op 21 maart 1126 is Gaufried, samen met de Engelse koning Hendrik I, aanwezig bij de kerkwijding van de kathedraal van Sééz. Daar zag hij ook Girard van Angoulême, de toenmalige pauselijke gezant, die na 1130 gezant zal worden van Anacletus II en als zodanig door Gaufried bestreden⁸²).

Omstreeks 1126 is hij samen met Bernard van Clairvaux getuige in een oorkonde van bisschop Hugo II van Auxerre voor Molesme⁸³), een oorkonde die op een samenkomst van bisschoppen en abten werd gegeven⁸⁴).

Na de terugkeer van Norbert uit Rome, omstreeks april-mei 1126, zou deze aan Gaufried hebben toevertrouwd dat hij door een visioen wist dat hij ergens bisschop zou worden⁸⁵). Dit bericht kan door Herman van Doornik zijn uitgevonden, maar het is ook mogelijk dat er inderdaad

⁷⁶) J.L. 7026 (5118); *Gallia Christiana*, dl. VIII, Parijs, 1744, *Instrumenta*, kol. 421, nr. IX; onvolledig in L. AUVRAY, *Notice sur le ms. Ottobonien 2966 et principalement sur le cartulaire de N.D. du Bourgmoien de Blois qui y est contenu*, in *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 1886, VI, blz. 439.

⁷⁷) *Cartulaire ... Josaphat*, dl. I, Chartres, 1911, blz. 9-22; *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 151, nr. 326.

⁷⁸) *Ibidem*, blz. 15.

⁷⁹) *Ibidem*, blz. 27-30 (1124-1127).

⁸⁰) Zie het *Cartulaire ... Tiron*, blz. 82 en 86, nrs. LXI en LXVIII (ca. 1125). Hier vindt men een van de arenga's over de taak van de bisschop tegenover de kloosters, *Cartulaire ... Josaphat*, blz. 58, nr. XLII: «... quoniam inter alia nostri res est officii monachorum quieti paterna diligentia providere...».

⁸¹) *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 166-167, nr. 363.

⁸²) *Orderici Vitalis historia ecclesiastica*, uitg. A. LE PREVOST, dl. 5, blz. 325; *P.L.*, 188, kol. 913; F. BARLOW, *The Letters of Arnulf of Lisieux*, Londen, 1939, blz. XIV.

⁸³) Benedictijnerabdij, dep. Côte-d'Or, arr. Châtillon-sur-Seine, kant. Laignes.

⁸⁴) *Cartulaires de l'abbaye de Molesme, ancien diocèse de Langres, 916-1250*, dl. II, Parijs, 1911, blz. 482, nr. 641 (ca. 1126).

⁸⁵) Zie blz. 161.

sprake was van een dergelijke benoeming en dat Norbert zijn vertrouwde vriend in het geheim had ingewijd.

In 1127 was Gaufried nogmaals te Rome. Samen met bisschop Burchard van Meaux nam hij in het paleis van Lateranen deel aan een verzoeningsvergadering in tegenwoordigheid van paus Honorius II en vele kardinalen. Bisschop Stefaan van Parijs had immers een klacht neergelegd tegen zijn aartsdiaken Theobald Noterius wegens machts-overschrijding. Paus Honorius was echter vermoeid en vertrouwde de zaak toe aan drie kardinalen, die een overeenkomst opstelden waarin aan de aartsdiaken verboden werd priesters aan te stellen en te suspenderen⁸⁶).

In de zaak van Humbert treden Gaufried en Norbert op evenals Bernard. Graaf Theobald had een van zijn ondergeschikten, Humbert, verbannen en zijn goederen verbeurd verklaard. Zijn misdrijf is niet bekend⁸⁷). Wel had hij zich willen onttrekken aan het gerecht van zijn leenheer Theobald en zich vrijwillig onderworpen aan een andere rechtbank⁸⁸). Aldus had hij zich de woede van Theobald op de hals gehaald. Hij had echter een machtige steun gevonden in Bernard, die zijnerzijds ook Gaufried en Norbert en abt Hugo⁸⁹) ter hulp had geroepen. Dit bewijst dat deze drie personen op dat ogenblik reeds als goede vrienden van Theobald werden beschouwd, die invloed op hem konden uitoefenen.

⁸⁶) Brief van Gaufried en Burchard in *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, dl. 15, Parijs, 1878, blz. 331, nr. IV (met datum 1127). Eveneens uitgegeven door B. GUERARD, *Cartulaire de l'église Notre-Dame de Paris*, dl. III, Parijs, 1850, blz. 282-283, nr. IX. Volgens het *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, uitg. Ch. METAIS, dl. I, Chartres, 1911, blz. 32, noot 1, was Gaufried op 8 maart 1127 te Rome en zou toen reeds tot pauselijk gezant zijn benoemd. In feite is er geen bewijs voor deze stelling. Wel is het juist dat Gaufried op 8 maart 1127 een bekrachtigingsbul verkreeg voor de abdij van Saint-Père te Chartres, waarin echter niet gezegd wordt dat Gaufried toen te Rome verbleef, zie het *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Parijs, 1840, blz. 260-263, nr. III (volledige uitgave); J.L. 7285 (5256).

⁸⁷) Ten onrechte zegt G. MADELAINE, *Histoire de saint Norbert*, dl. I, Tongerlo, 1925, blz. 218, in navolging van Mabillon, dat Humbert in een duel was overwonnen en dus schuldig werd geacht. Nochtans had E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard* ..., dl. I, Parijs, 1895, blz. 254, reeds doen opmerken dat Mabillon Humbert had verward met de duellist uit brief 39.

⁸⁸) E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard* ..., dl. I, Parijs, 1895, blz. 254.

⁸⁹) Volgens J.P. Migne gaat het om Hugo Farsit. B.S. JAMES, *The Lettres of Saint Bernard of Clairvaux*, Londen, 1953, blz. 69, meent dat toentertijd verscheidene personen die naam droegen en dat men niet weet aan welke van hen de brieven van Bernard gericht zijn.

Over deze zaak zijn we slechts ingelicht door enkele brieven van Bernard, die alle in 1128 worden geplaatst op grond van het feit dat Humbert Gaufried om hulp had gesmeekt toen deze te Troyes was⁹⁰). In een eerste brief aan abt Hugo noemt Bernard Theobald een *peccator* en *oppressor*⁹¹), wat wel schril afsteekt tegen de vleierij in de brieven die hij aan Theobald zelf richt. Tevens vermeldt hij de publieke mening dat Humbert onrechtvaardig zou zijn onterfd. Ook in zijn tweede brief aan abt Hugo vraagt hij diens raad en bescherming voor Humbert⁹²). De derde brief is aan Theobald gericht. Hieruit blijkt dat Humbert bij Theobald werd aangeklaagd, doch zijn onschuld wist aan te tonen, wat hij echter niet voor het hof van de graaf had gedaan. Bernard vraagt dan aan Theobald dat Humbert zich opnieuw voor het hof van de graaf zou mogen aanbieden om vergiffenis te krijgen. Het misdrijf van Humbert wordt onvoldoende bewezen genoemd of te verontschuldigen⁹³). Het is de tweede maal reeds⁹⁴) dat Bernard om genade vraagt voor Humbert en ondanks alle neerbuigendheid bevat deze brief toch enkele duidelijke bedreigingen met hemelse straffen. Uit een tweede brief aan Theobald blijkt dat Humbert, die steeds als een arme bedelaar wordt beschreven, in feite voor zijn bestraffing een rijk man was geweest. Daarom juist was zijn huidige toestand, volgens Bernard, des te ongelukkiger⁹⁵). De graaf had ondertussen al enkele toegevingen gedaan aan Bernard in zoverre dat Humbert zich had mogen verdedigen en dat Theobald had erkend dat Humbert valselijk werd beschuldigd. De graaf had ook beloofd het erfdeel van Humbert terug te geven aan diens echtgenote en kinderen, doch deze belofte was nog niet uitgevoerd en Bernard veronderstelt blijkbaar dat degenen die voordeel hadden gehaald uit de onterving van Humbert de teruggave tegenhielden. De belofte van teruggave was vooreerst aan Norbert gedaan, daarna pas aan Bernard⁹⁶). Het ligt voor

⁹⁰) J.P. MIGNE, *P.L.*, 182, kol. 163, ep. 56: «... cum Trevis essetis». Deze uitdrukking werd steeds geïnterpreteerd als doelend op het concilie van Troyes, geopend op 14 april 1128. De tekst vermeldt echter geen concilie en Gaufried kan op om het even welk ogenblik te Troyes zijn geweest. Hij was trouwens ook op 13 januari 1128 te Troyes, zie *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 7.

⁹¹) J.P. MIGNE, *P.L.*, 182, kol. 141, ep. 35.

⁹²) J.P. MIGNE, *P.L.*, 182, kol. 142, ep. 36.

⁹³) *Ibidem*, kol. 145: «... aut minus certum esse cognoscitur, aut excusandum...».

⁹⁴) *Ibidem*, kol. 145: «... secundo ... supplico ...».

⁹⁵) J.P. MIGNE, *P.L.*, 182, ep. 38, kol. 145: «... mendici et pauperis, et hoc facti de divite, quod est infelicis».

⁹⁶) *Ibidem*, ep. 38, kol. 146: «... qua primum quidem domino Norberto, deinde etiam

de hand hier aan een mondelinge belofte te denken waarop Bernard zich beroept. Doch wanneer kan Theobald een dergelijke belofte aan Norbert hebben gedaan gedurende het jaar 1128? Men zou kunnen denken aan het verblijf van Norbert te Aken op 13 juni en te Xanten op 22 en 23 juli voor de kerk- en altaarwijding⁹⁷), doch er is geen aanwijzing dat hij van daaruit naar Champagne zou zijn gegaan. Wellicht is het eerder aangegeven dat Norbert deze belofte van Theobald heeft kunnen losmaken als dank voor zijn bemoeiingen voor het huwelijk van de graaf eind 1125 en begin 1126. Aldus zou de zaak Humbert, die tot op heden in het jaar 1128 werd gedateerd, zich hebben afgespeeld tussen 1126 en 1128, wat gezien de gekende langdurigheid van de middeleeuwse processen geen verwondering kan wekken.

Omstreeks 1127-1128 geraakte Gaufried in strijd met de abdij Marmoutier. De kerk van Saint-Martin-au-Val was door een van zijn voorgangers aan de abdij geschonken, doch Gaufried meende daarop nog recht te hebben. Graaf Theobald en koning Lodewijk VI keerden zich hier samen tegen de bisschop, die het pleit verloor. De monniken namen de kerk in bezit op 25 juni 1128 en Saint-Martin-au-Val werd een priorij van Marmoutier⁹⁸).

Ordericus Vitalis vermeldt dat Mathilde I van Anjou, dochter van Fulco V, 5de koning van Jeruzalem, en tante van Hendrik II Plantagenet⁹⁹), op aanraden van Gaufried in 1128 het besluit nam te Fontevraud in te treden¹⁰⁰). Zij werd er abdis van 1150 tot omstreeks 1155. Dit bericht wijst niet alleen op de grote invloed van Gaufried bij de hoogadellijke families, maar schijnt ook aan te duiden dat de bisschop van Chartres Fontevraud bleef steunen wanneer het meer en meer een adellijk karakter kreeg.

nobis pollicitus estis ...». Zie over de zaak Humbert ook H. D'ARBOIS DE JUBAINVILLE, *Histoire des ducs et comtes de Champagne*, dl. II, Parijs, 1860, blz. 297-300.

⁹⁷) Zie het itinerarium van Norbert (1126-1134) in W.M. GRAUWEN, *Norbertus ...*, blz. 663.

⁹⁸) *Recueil des historiens ...*, dl. 15, Parijs, 1878, blz. 324, nr. XVI, en H. d'ARBOIS DE JUBAINVILLE, *Histoire des ducs et comtes de Champagne*, dl. II, Parijs, 1860, blz. 289-290.

⁹⁹) J. DAOUST, art. *Fontevrault*, in *DHGE.*, dl. 17, Parijs, 1971, kol. 969.

¹⁰⁰) *Orderici Vitalis historia ecclesiastica*, uitg. A. LE PREVOST, dl. 4, Parijs, 1852, blz. 439: «Tandem, instinctu Goisfredi, Carnotensis episcopi, post decem annos desponsationis suae saeculum reliquit, et sanctimonialis in coenobio Fontis-Ebroldi coelesti sponso libera inhaeret ac deservit». Daarover ook J.-M. BIENVENU, *Le conflit entre Ulger, évêque d'Angers, et Pétronille de Chemillé, abbesse de Fontevrault*, in *Revue Mabillon* (met blauwe omslag), LVIII, 1970-1975, blz. 114-115.

Gedurende het jaar 1128 was Gaufried bijzonder actief. Meestal vinden we hem in het gezelschap van de pauselijke gezant, Mattheus van Albano. Op 13 januari was hij getuige te Troyes, samen met Bernard, in de oorkonde van bisschop Joscelyn van Vierzi, waarin deze de stichting van de Orde der Tempeliers goedkeurt¹⁰¹). Voor 3 augustus was hij op de vergadering die de pauselijke gezant had bijeengeroepen te Janville¹⁰²) en waaraan o.m. ook Bartholomeus van Laon deelnam¹⁰³). Gaufried ging eveneens naar het concilie dat tegen 1 augustus te Reims werd samengeroepen en was ook daar samen met Bartholomeus van Laon getuige¹⁰⁴) in een vonnis betreffende een betwisting tussen de kloosters Luxeuil¹⁰⁵) en Dijon¹⁰⁶). Voor oktober 1128 trad hij weerom samen met Mattheus van Albano en Bartholomeus van Laon als getuige op in een oorkonde van bisschop Jan van Orléans¹⁰⁷). Tenslotte was Gaufried ook aanwezig op het concilie dat in oktober van hetzelfde jaar te Rouen werd gehouden door dezelfde pauselijke gezant¹⁰⁸).

De bisschop van Chartres liep dus wel erg in de kijker. Misschien was het daarom dat in de omgeving van de paus een plan was gesmeed om hem op kruisvaart naar Jerusalem te zenden. Dit was echter niet op zijn voorstel en zelfs tegen zijn wil gebeurd. Gaufried zelf had Bernard van die geruchten op de hoogte gebracht en deze schreef omstreeks 1128 een brief aan kanselier Haimerik om het gevaar af te weren¹⁰⁹). Hij noemt Gaufried daarin hun beider vriend en zegt dat de bisschop wel zou wensen te vertrekken, doch dat dit niet zou kunnen zonder groot nadeel voor alle goedmenenden. Hij zou door zijn vertrek meer kwaad doen in Frankrijk dan hij goed kon doen te Jerusalem.

¹⁰¹) *Annales de la vie de Joscelyn de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 8, nr. VII. Enkel M. MELVILLE, *Les débuts de l'Ordre du Temple*, in *Die geistlichen Ritterorden Europas*, uitg. J. FLECKENSTEIN en M. HELLMANN, Sigmaringen, 1980, blz. 23, plaatst het begin van het concilie op 14 januari en meent dat Bernard misschien niet aanwezig was, aangezien hij een brief schreef aan de pauselijke gezant om zich te verontschuldigen, doch dat zijn naam later werd toegevoegd.

¹⁰²) Dep. Eure-et-Loir, arr. Chartres.

¹⁰³) *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 193-194, nr. 419; *Annales de la vie de Joscelyn de Vierzi* ..., blz. 13, nr. XIV; *Recueil des chartes et documents de Saint-Martin-des-Champs*, dl. I, uitg. J. DEPOIN, Ligugé, Parijs, 1912, blz. 303, nr. 189.

¹⁰⁴) Brief van de pauselijke gezant Mattheus van Albano aan Honorius II, uitg. *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, dl. 15, Parijs, 1878, blz. 266-267, nr. XXII.

¹⁰⁵) Dep. Haute-Saône, arr. Lure.

¹⁰⁶) Dep. Côte-d'Or.

¹⁰⁷) *Annales de la vie de Joscelyn de Vierzi* ..., blz. 14, nr. XVI.

¹⁰⁸) *Ibidem*, blz. 14, nr. XVII; *Orderici Vitalis Historia ecclesiastica*, uitg. A. LE PREVOST, dl. IV, Parijs, 1852, blz. 497.

¹⁰⁹) *P.L.*, 183, nr. 52, kol. 159.

Uit dezelfde brief blijkt dat Gaufried aan Bernard een van zijn geschriften had gevraagd om aan Haimerik ten geschenke te geven. Bernard antwoordde daarop dat hij op het ogenblik niets bij de hand had, doch dat hij, indien Haimerik het wenste, graag het boekje *De gratia et libero arbitrio* zou zenden dat hij onlangs had uitgegeven.

Deze brief is bijzonder verhelderend voor de diplomatie van Gaufried. Wanneer hij onraad voelt, gaat hij bij zijn vriend Bernard hulp zoeken, die op zijn beurt zijn sterke steun aan het pauselijk hof, kanselier Haimerik, aanspreekt. Het geven van een boek werd daarbij, in die tijd van grote gevoeligheid voor alles wat naar simonie zweemde, nog als een onverdacht gebaar beschouwd. Ook Hugo van Fosses had aan paus Innocentius II een mooi versierd exemplaar van *De civitate Dei* aangeboden, waarvoor de paus aan abt Hariulf van Oudenburg in 1141 vroeg hem zijn dank over te brengen¹¹⁰).

Binnen zijn bisdom schijnt Gaufried zijn dienstmannen en die van zijn kapittel goed verdedigd te hebben. Hij verkreeg voor hen vanwege koning Lodewijk VI dat hun getuigenis dezelfde waarde zou hebben als dat van vrije lieden¹¹¹). In dezelfde koningsoorkonde wordt de bisschop *fidelis noster* genoemd.

Omtrent de inwendige organisatie van zijn bisdom bleef nog een ongedateerde oorkonde bewaard, waarin Gaufried aan zijn geestelijken de vrije keuze van hun deken toestaat, «zoals ze dat eensgezind reeds dikwijls hadden gevraagd»¹¹²). Gaufried verschijnt hier dus als democratisch-gezind en sociaal-voelend, voor zover we deze uitdrukkingen op de eerste helft van de twaalfde eeuw mogen toepassen.

Tussen 1124 en 1129 was er een conflict ontstaan tussen abt Fulco van Charroux¹¹³) en abdis Petronella van Fontevraud. Deze laatste werd bijgestaan door Gaufried van Chartres. Bisschop Willem II van Poitiers, die de oorkonde met het vonnis hierover opstelde, noemt Gaufried

¹¹⁰) E. MUELLER, *Der Bericht des Abtes Hariulf von Oudenburg über seine Prozessverhandlungen an der römischen Kurie im Jahre 1141*, in *Neues Archiv*, 1929, XLVIII, blz. 115.

¹¹¹) *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres* ..., uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, dl. I, Chartres, 1862, blz. 135-136, nr. XLIV (1129, vóór 14 april); *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 189, nr. 408 (1128, vóór 10 mei). Uitgebreider over deze *libertas* in een tekst van 1389, uitg. *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres* ..., dl. I, blz. 18.

¹¹²) *Ibidem*, dl. I, blz. 126, nr. XXXVIII.

¹¹³) Benedictijnerabdij, dep. Vienne, arr. Civray.

eerbiedwaardig en godsdienstig¹¹⁴). Deze oorkonde levert nogmaals een bewijs voor de daadwerkelijke hulp die Gaufried aan de stichting van zijn overleden vriend Robrecht van Arbrissel verleende.

Abt Suger van Saint-Denis meende, op grond van de Karolingische oorkonden van zijn abdij die hij had bestudeerd, recht te hebben op het vrouwenklooster Argenteuil¹¹⁵). Bovendien beweerde hij dat de zusters zich slecht gedroegen¹¹⁶). Tussen 2 februari en 14 april 1129 werd hierover te Parijs een synode gehouden waaraan Gaufried deelnam, samen met de koning, Lodewijk VI, de koningin en hun zoon Filips¹¹⁷). Met de hulp van de koning, wiens *éminence grise* hij was, en van enkele bisschoppen, waaronder Gaufried, wist abt Suger vooreerst van bisschop Stefanus van Parijs een oorkonde te bekomen¹¹⁸) en daarna, op 23 april 1129 ook een bul van paus Honorius II waarin Argenteuil aan Saint-Denis werd toegekend. De zusters moesten naar andere religieuze huizen «waar ze haar ziel konden redden, opdat er geen enkele zou verloren gaan»¹¹⁹). In een brief van de pauselijke gezant, Mattheus van Albano, wordt bovendien vermeld dat Suger zijn monniken in de plaats van de zusters te Argenteuil mag vestigen¹²⁰), waarmee waarschijnlijk de echte bedoeling van Suger aan het daglicht treedt.

In deze zaak stond Gaufried dus aan de kant van Suger en van de koninklijke partij. Het zou wellicht onvoorzichtig zijn uit deze teksten te besluiten tot een bijzondere belangstelling van Gaufried voor hervor-

¹¹⁴) *Chartes et documents pour servir à l'histoire de l'abbaye de Charroux*, uitg. P. DE MONSABERT, Poitiers, 1910, nr. XXXIII, blz. 139: «Die constituta affuerunt abbas Charroffensis et abbatissa Fontis Heraudi, et cum ipsa venerabilis et religiosus Gaufridus Carnotensis episcopus, sed abbas tunc agere noluit».

¹¹⁵) Dep. Seine-et-Oise, arr. en kant. Versailles. Zie A. LESORT, art. *Argenteuil*, in *DHGE.*, dl. IV, Parijs, 1930, kol. 22-39.

¹¹⁶) *Ex Sugerii Vita Ludovici VI. Francorum regis*, *MGH, SS.*, 26, blz. 53; *Sugerii abbas S. Dionysii liber de rebus in administratione sua gestis*, *P.L.*, 186, kol. 1214. *Caput III: De recuperatione Argenteuilensis abbatis*.

¹¹⁷) *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 199-200, nr. 431; *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi ...*, uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 18, nr. XXI; T. SCHIEFFER, *Die päpstlichen Legaten in Frankreich ...*, Berlijn, 1935, blz. 231-232.

¹¹⁸) *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi ...*, blz. 19, nr. XXIV, ongedateerde oorkonde, hier geplaatst in 1129, ca. 14 april. Reims. Gaufried is getuige, samen met Lodewijk VI en Mattheus van Albano.

¹¹⁹) J.L. 7372 (5294). Bekrachtigd door Innocentius II te Cluny op 2 november 1130, J.L. 7426 (5331).

¹²⁰) Uitg. *Gallia Christiana*, dl. VII, *Instrumenta*, kol. 52, nr. LXIII. Zie over de zaak Argenteuil ook J. MIETHKE, *Abaelards Stellung zur Kirchenreform. Eine biographische Studie*, in *Francia. Forschungen zur westeuropäische Geschichte*, 1973, I, blz. 182.

mingsactiviteiten. Wel mag men aannemen dat Saint-Denis niet zonder reden op zijn getuigenis beroep heeft gedaan, gezien zijn goede betrekkingen met de H. Stoel¹²¹).

Meermaals reeds konden we vaststellen in welk geestelijk gezelschap Gaufried zich bewoog: Bernard van Tiron, Robrecht van Arbrissel, Norbert, Bernard van Clairvaux, Mattheus van Albano¹²²), Bartholomeus van Laon, Suger van Saint-Denis. Ook zijn pauselijke gezindheid staat buiten twijfel. Er is dus reeds heel wat gelijkenis vast te stellen tussen Gaufried en Norbert. Een onderscheid is er wel wat de familiale politiek betreft. Norbert schijnt na de stichting van Fürstenberg¹²³) helemaal los van zijn familie op te treden; dit is bij Gaufried niet het geval¹²⁴). Niet alleen was de familiestichting Josaphat een initiatief van beide broers, Gaufried en Goslenus, maar ook later komt de familie van Lèves in de onmiddellijke omgeving van de bisschop voor. Wanneer Hugo III de Jonge, kastelein van Le Puiset¹²⁵) en vicegraaf van Chartres (1109-1130) een schenking doet aan Tiron (1129), dan wordt de oorkonde gelezen en bekrachtigd in *thalamo Gaufridi*, in tegenwoordigheid van *Goslenus, frater episcopi Carnotensis*¹²⁶).

Een ander punt van overeenkomst tussen Gaufried en Norbert is nog dat ook de bisschop van Chartres het gezelschap van de heersers der aarde niet schuwde. Hij verhaalde zelf terloops in een oorkonde dat hij

¹²¹) Voor de oorkondenleer is het van belang op te merken dat Gaufried de Romeinse curie imiteerde door naast zijn gewoon zegel ook een soort van *Rota* te gebruiken met de tekst: *Gausfredus Dei gratia*, in het zegelveld en *episcopus Carnotensis subscripsi* als randschrift. De afbeelding vindt men in het *Cartulaire de l'abbaye cardinale de la Trinité de Vendôme*, uitg. Ch. METAIS, dl. 2, Parijs, 1894, blz. 313, met verwijzing naar een handschrift in de *Bibliothèque nationale*, ms. latin 17.033, fol. 87. Zie voor de ontwikkeling van de *Rota*, H.W. KLEWITZ, en H. HARTMANN, *Beiträge zur Urkundenwesen des Reformpapsttums*, I.: *Ueber die Entwicklung der Rota*, in *Archiv für Urkundenforschung*, 1939, XVI, blz. 385-412.

¹²²) Van de pauselijke gezant Mattheus van Albano verkreeg Gaufried in 1130 de bekrachtiging van de vrije abtsverkiezing voor de abdij Saint-Père te Chartres, aldus het *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Parijs, 1840, blz. 267-268, nr. VIII: «... presente venerabili Gaufrido, Carnotensis episcopo, ipsius suggestu atque rogatu, ...».

¹²³) Alleen bij deze stichting verschijnt Norbert samen met zijn broer Heribert, zie W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 38-39. Later is er van zijn familie nergens nog een spoor.

¹²⁴) Men moet echter wel rekening houden met het feit dat er van Gaufried veel meer oorkonden bewaard bleven dan van Norbert en dat Gaufried in zijn geboortestreek bisschop werd.

¹²⁵) Dep. Eure-et-Loire, arr. Chartres, kant. Janville.

¹²⁶) *Cartulaire ... Tiron*, blz. 128, nr. CVIII.

samen met koning Lodewijk VI te Gambais¹²⁷) verbleef¹²⁸). Ook met graaf Theobald IV, die blijkbaar meermaals naar Chartres kwam¹²⁹), had Gaufried omstreeks 1130 meer dan eens contact¹³⁰). Samen met de koning, de graaf van Champagne en Bernard van Clairvaux trad hij te Compiègne¹³¹) als aanvrager en getuige op in een oorkonde van 1130 waarin het kapittel van Sint-Cornelius te Compiègne het gehucht Trois-Fontaines in het woud van Luiz schonk aan abt Guido van Trois-Fontaines¹³²).

Omstreeks dezelfde tijd was er onenigheid ontstaan tussen Lodewijk VI en de bisschop van Parijs, Stefaan¹³³). Gaufried zond een brief aan Honorius II om hem te informeren over de zaak¹³⁴). De koning had inbreuk gepleegd op de bezittingen van de Parijse bisschop en had daarom een interdict opgelopen. Over deze kwestie had de aartsbisschop van Sens een vergadering gehouden met zijn suffragaanbisschoppen, waaronder die van Chartres, en andere geestelijken. De koning had dan schrik gekregen voor de gevolgen van zijn daden en wilde inbinden, doch op dat ogenblik bereikte hem de brief van Honorius II waarbij hij van het interdict werd ontslagen. Dit succes had hem enkel maar driester gemaakt. Gaufried trachtte in zeer diplomatische termen aan de paus uit te leggen welke flater Rome hier had gemaakt. Hij poogde dus in feite de solidariteit tussen Rome en de Franse geestelijkheid te bevorderen.

¹²⁷) Dep. Seine-et-Oise, arr. Mantes, kant. Houdan.

¹²⁸) *Cartulaire ... Josaphat*, blz. 63, nr. XLV (1128-1130) Gambais: «Moranti mihi semel cum domino rege apud villam cui nomen Gambasium ...». Zie voor de aanwezigheid van Gaufried in het koninklijk gevolg, A. LUCHAIRE, *Annales de la vie de Louis VI*, Parijs, 1890.

¹²⁹) *Cartulaire ... Josaphat*, blz. 49, nr. XXXII: «... contigit predictum Odonem, causa loquendi de aliis negotiis cum episcopo et Theobaldo consule, Carnotum venire».

¹³⁰) Zie vorige voetnoot en *Ibidem*, blz. 81, nr. LIX.

¹³¹) Dep. Oise.

¹³²) Cisterciënzerabdij, dep. Haute-Marne, arr. Vitry-le-François, kant. Thiéblemont-Farémont. Zie de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 216, nr. 463; *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 21, nr. XXIX. Het woud van Luiz heet nu het woud van Troisfontaines.

¹³³) Volgens A. LUCHAIRE, *Les premiers Capétiens (937-1137)*, Parijs, 1901, blz. 256-257, was de oorzaak van het conflict het feit dat Stefaan van Senlis in 1128 het Onze-Lieve-Vrouwkapittel van Parijs wilde regulariseren door er kanunniken van Sint-Victor in te plaatsen, waartegen Lodewijk VI zich verzette omdat dit de koninklijke invloed aldaar zou verminderen.

¹³⁴) *Recueil des historiens* ..., dl. 15, Parijs, 1878, blz. 267, nr. 26; *P.L.*, 182, kol. 153-154, ep. 47, geschreven na Pasen 1129 volgens de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 204-205, nr. 439 en E. VACANDARD, *Vie de S. Bernard* ..., dl. I, Parijs, 1895, blz. 267. Regest in het *Cartulaire général de Paris* ..., uitg. R. DE LASTEYRIE, dl. I, Parijs, 1887, nr. 232, gedateerd ca. 1130.

Ook aan zijn ambtgenoot Stefaan schreef Gaufried een brief om hem de voorwaarden mee te delen voor zijn verzoening met de koning¹³⁵). Gaufried beveelt de Parijse bisschop gevolg te geven aan de dagvaarding door de koning, mits hij van deze een vrijgeleide kreeg. De oplossing van dit conflict is onbekend.

Wanneer dezelfde Parijse bisschop in conflict lag met zijn naamgenoot, Stefaan van Garlanda¹³⁶), deed deze laatste eveneens beroep op Gaufried als vredestitcher. Gaufried schreef nogmaals een brief aan bisschop Stefaan van Parijs om hem te vragen een dag vast te stellen voor de verzoening. Hij stelde Bernard van Clairvaux, een vriend van de Parijse bisschop, voor als scheidsrechter¹³⁷). Gaufried, Stefaan en Bernard verschijnen hier als behorend tot dezelfde groep vrienden of althans gelijkgezinden.

Gaufried en Bernard brachten ook samen een verzoening tot stand tussen de monniken van Marmoutier en de kanunniken van Saint-Jean-en-Vallée, zoals blijkt uit een bul van 22 februari 1131¹³⁸). Zij zijn eveneens samen aanwezig te Noyon in 1130-1131, wanneer bisschop Simon van Noyon (1123-1148) en zijn Onze-Lieve-Vrouwkapittel aan de Tempeliers de jaarlijkse opbrengst (annaten) van alle vrijgekomen prebenden schenken¹³⁹).

In beide brieven aan zijn ambtgenoot Stefaan beklaagt Gaufried zich over zijn drukke bezigheden, die hem niet toelaten in te gaan op zijn uitnodigingen en naar Parijs te komen. Hij kan Chartres niet verlaten aangezien er veel onenigheid is. Bijzonder belangrijk voor ons onderwerp is echter dat we in deze brieven merken hoe Gaufried zich intens bezig

¹³⁵) Regest in de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCAIRE, Parijs, 1890, blz. 216-217, nr. 465 en in het *Cartulaire général de Paris* ..., uitg. R. DE LASTEYRIE, dl. I, Parijs, 1887, nr. 234, gedateerd ca. 1130. Uitg. *P.L.*, 173, ep. IV, kol. 1413 (ca. 1132). Zie E. VACANDARD, *Vie de S. Bernard* ..., dl. I, Parijs, 1895, blz. 268.

¹³⁶) Deze clericus van Parijs was de uitverkoren raadgever van Lodewijk VI geweest van 1108 tot 1127. Dan had hij al zijn functies en bezittingen verloren, maar na een driejarige strijd tegen de koning had deze laatste hem toch het kanselierschap teruggeschonken, zie A. LUCAIRE, *Les premiers Capétiens (987-1137)*, Parijs, 1901, blz. 312-313.

¹³⁷) *P.L.*, 182, kol. 694. Hier wordt de brief gedateerd in 1139, terwijl de regest bij R. DE LASTEYRIE, *Cartulaire général de Paris* ..., dl. I, Parijs, 1887, nr. 228, deze brief plaatst ca. 1130.

¹³⁸) J.L. 7453.

¹³⁹) *Cartulaire général de l'Ordre du Temple (1119?-1150)*, uitg. A. d'ALBON, dl. I, Parijs, 1913, blz. 23-24, nr. XXXI, met datum: 30 maart 1130-19 april 1131. Gaufried was nogmaals aanwezig bij een schenking en een ruil van gronden tussen abt Herbert van Saint-Pierre-le-Vif te Sens en de Tempeliers, *ibidem*, blz. 18, nr. XXV (1129, 1 april-4 jan. 1134).

hield met de abtsverkiezingen in zijn bisdom. In de eerste brief zegt hij zorgen te hebben met de monniken van Pontlevoy¹⁴⁰), die hij trachtte een abt te bezorgen, doch zij beledigden hem en bedreigden met de dood de abten en aartsdiakens die hij ter plaatse had gezonden¹⁴¹). In de tweede brief vermeldt hij dat de monniken van Vertus¹⁴²) hem eensgezind en vroom hebben gevraagd hun een abt te geven, aangezien hun abt aan Gaufried zijn ontslag had aangeboden. Er was ook eensgezindheid omtrent het feit dat de nieuwe abt uit Sint-Victor te Parijs moest komen, doch de monniken kenden daar niemand bij name, daarom werd de keuze aan bisschop Stefaan van Parijs overgelaten, die de abdij zeer goed kende¹⁴³). Aldus de brief van de bisschop van Chartres.

In het eerste geval gaat het dus wellicht over een reactie tegen een abt die door Gaufried werd opgedrongen; in het tweede om een min of meer afgedwongen akkoord een onbekende abt te aanvaarden. Hoe dan ook, Gaufrieds hervormingspogingen verliepen niet altijd rimpelloos, evenmin als dat bij Norbert het geval was.

Omstreeks 1130 zou Gaufried, samen met zijn broer Goslenus, een belangrijke schenking hebben gedaan aan de abdij van Tiron, waarop de priorij van le Loir werd gesticht¹⁴⁴). In deze periode had de bisschop trouwens veel contact met Tiron¹⁴⁵).

Op 18 januari 1131 maakte Gaufried een overeenkomst bekend die hij had bereikt tussen de kanunniken van Saint-Jean-en-Vallée en de monniken van Saint-Père te Chartres. Hierbij had graaf Theobald IV zijn raad en toestemming gegeven en Bernard van Clairvaux en Gaufrieds broer Goslenus traden als getuigen op¹⁴⁶).

¹⁴⁰) Dep. Loir-et-Cher, arr. Blois, kant. Montrichard. L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, Mâcon, 1939, kol. 2333.

¹⁴¹) P.L., 173, nr. IV, kol. 1413.

¹⁴²) Dep. Marne, arr. Châlons-sur-Marne, hoofdpl. kanton. L.H. COTTINEAU, *Répertoire* ..., kol. 2349.

¹⁴³) P.L., 173, nr. IV, kol. 1414.

¹⁴⁴) Aldus het *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres* ..., uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, dl. II, blz. 174, noot 2. — le Loir, dep. Eure-et-Loir, kant. la Loupe, arr. Nogent-le-Rotrou, gem. le Thieulin. — Hiermee is wellicht de oorkonde bedoeld uitgegeven in DE SOUANCÉ en Ch. METAIS, *Saint-Denis de Nogent-le-Rotrou 1031-1789. Histoire et cartulaire*, Vannes, 1899, blz. 143-145, nr. LXIII, die hier evenwel omstreeks 1120 wordt gedateerd.

¹⁴⁵) *Cartulaire de l'abbaye de la Sainte-Trinité de Tiron*, dl. I, uitg. L. MERLET, Chartres, 1883, blz. 155-157, nr. CXXX, enz.

¹⁴⁶) *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Parijs, 1840, blz. 374-377, nr. CLXIII. De oorkonde wordt hier in 1131 of 1132 geplaatst. Het jaar 1132 zou in aanmerking komen indien de Paasstyl was gebruikt. De handboeken van chronologie geven geen uitsluitsel betreffende de jaarstyl van het bisdom Chartres in de

Evenals Norbert bleef Gaufried in nauw contact met de heersers der wereld, in het bijzonder met de pausen. Wanneer Innocentius II in 1131 Rome moest verlaten en naar Frankrijk vluchtte, was het Gaufried die hem van Orléans naar Chartres voerde. De tekst van de *Vita Bernardi*, die ons hierover inlicht, noemt hem een man van grote kwaliteiten¹⁴⁷).

Te Chartres vond de verzoening plaats van Hendrik I van Engeland met Innocentius II. Sommige auteurs menen dat deze verzoening door Gaufried werd bewerkt¹⁴⁸). In de *Vita Bernardi* echter krijgt de cisterciënzerabt de eer van dit succes. Hij zou de gewetensbezwaren van de koning hebben weggenomen door de eventuele schuld voor deze beslissing op zich te nemen¹⁴⁹).

Wanneer de paus van Chartres naar de abdij van Morigny¹⁵⁰) wilde gaan, wezen Hendrik, aartsbisschop van Sens, en Gaufried hem op de armoede van dat klooster. Het ontvangen van het pauselijk gevolg betekende immers een zware financiële last¹⁵¹). De paus stemde echter met hun bezwaren niet in en zou geantwoord hebben dat hij het klooster en diens abt goed kende¹⁵²). Hij wijdde daar op 20 januari 1131¹⁵³) het kruisaltaar en Gaufried hield de preek voor het volk. Bernard en Abaelard waren eveneens te Morigny aanwezig. De derde dag trok de paus verder naar Luik¹⁵⁴).

Op 21 februari 1131 verkreeg Gaufried te Rebais¹⁵⁵) als intervenient een bekrachtigingsbul¹⁵⁶) voor het augustijnerklooster van de H. Maria

12de eeuw. Wat deze oorkonde betreft, passen echter alle chronologische gegevens, indicatie, epacten en concurrentes, voor het jaar 1131.

¹⁴⁷) *Ex vitae S. Bernardi libro II. auctore Ernaldo, MGH., SS., 26, blz. 101: «Inde a Gaufrido Carnotensi, magnarum virtutum viro, Carnotum deducitur ...».*

¹⁴⁸) W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten ...*, blz. 19.

¹⁴⁹) *Ex. vitae S. Bernardi ...*, MGH., SS., 26, blz. 101.

¹⁵⁰) Dep. Seine-et-Oise, arr. en kant. Etampes, gem. Morigny-Champigny.

¹⁵¹) Zie over het gastrecht in het algemeen F.-L. GANSHOF, *La Tractoria. Contribution à l'étude des origines du droit de gîte*, in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1928, VIII, blz. 69-91, en C. BRUEHL, *Fodrum, Gistum, Servitium Regis. Studien zu den wirtschaftlichen Grundlagen des Königtums im Frankenreich und in den fränkischen Nachfolgestaaten Deutschland, Frankreich und Italien vom 6. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, Keulen, Graz, 1968, 2 dln. in-8°.

¹⁵²) *Ex historia Mauriniacensis monasterii, MGH., SS., 26, blz. 40; uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz. 53.*

¹⁵³) *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, uitg. Ch. METAIS, dl. I, Chartres, 1911, blz. 32, noot 1.

¹⁵⁴) *Ex historia ...*, blz. 41; uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz. 55.

¹⁵⁵) Dep. Seine-et-Marne, arr. Meaux, kant. Rebais.

¹⁵⁶) J.L. 7452 (5347).

Magdalena te Châteaudun¹⁵⁷) dat zopas door graaf Theobald IV van Champagne was gesticht. De volgende dag bekrachtigde de paus de verzoening die door Gaufried en Bernard van Clairvaux was tot stand gebracht tussen Marmoutier en Saint-Jean-en-Vallée¹⁵⁸).

Bij dit alles verschijnt Gaufried niet als iemand die in de schaduw blijft, doch hij doet zich opmerken en speelt een leidende rol in het pauselijk gevolg. Ook op dit vlak kan hij met Norbert vergeleken worden¹⁵⁹).

Blijkbaar heeft Gaufried de paus voortdurend gevolgd op zijn tocht door Frankrijk en de Nederlanden, want ook op het Concilie van Reims in oktober 1131 is hij aan te wijzen. Evenals Norbert daar de brief overhandigde die koning Lotharius III had meegegeven¹⁶⁰), zo las Gaufried een brief voor van de kartuizers, die door een cisterciënzerabt was meegebracht¹⁶¹).

Volgens L. Jacquemin zou Gaufried op dit Concilie de titel van pauselijk gezant hebben verkregen¹⁶²), doch dit schijnt pas later het geval geweest te zijn. Wel kan hij daar o.m. Bartholomeus van Laon en Bernard hebben ontmoet¹⁶³).

Gaufrieds activiteiten ten voordele van Innocentius II bleven niet onbeloond. Reeds op 1 december 1131 ontving het klooster Josaphat te Auxerre een bekrachtigingsbul, aangevraagd door «onze zeer beminde broeder Gaufried, bisschop van Chartres, een wijs man en een vriend van de vroomheid en van de armen», een uitdrukking die in een bul op een meer dan gewone vriendschapsverhouding met de paus wijst¹⁶⁴).

¹⁵⁷) L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique* ..., dl. I, Mâcon, 1939, kol. 730.

¹⁵⁸) J.L. 7453.

¹⁵⁹) Beide diplomaten waren ongetwijfeld van nature geschikt voor hun functie. Het enige verschil tussen beiden lijkt erin te bestaan dat Gaufried minder dan Norbert een persoonlijke politiek schijnt te voeren. Hij steunde wel alle hervormingsgezinden en vooral dan Tiron en Fontevraud, maar Norbert streefde als ordestichter duidelijk ook eigen doelstellingen na, die hem wellicht hebben aangespoord tot zijn diplomatieke activiteit.

¹⁶⁰) W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 473.

¹⁶¹) *Ex historia* ..., blz. 43.

¹⁶²) *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 62, nr. C. Ook volgens A. GRABOÏS, *Le schisme de 1130 et la France*, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, 1981, LXXVI, nr. 3-4, blz. 606, noot 3, werd Gaufried bij het einde van het Concilie van Reims in oktober 1131 tot pauselijk gezant benoemd. Zie daarover verder noot 175.

¹⁶³) *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 24, nr. XXXIV.

¹⁶⁴) J.L. 7517; uitg. Ch. METAIS, *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, dl. I, Chartres, 1911, nr. LXXXIV, blz. 107: «... per interventionem karissimi fratris nostri Gaufridi Carnotensis episcopi, sapientis siquidem viri et religionis ac pauperum amatoris ...». Men

Te Auxerre heeft de paus verscheidene beloningen uitgedeeld. Ook Norbert kreeg daar een zeer lovende bekrachtigingsbul voor Maagdenburg, waarin Poznan voor het eerst als suffragaanbisdom van Maagdenburg wordt vermeld¹⁶⁵).

Ook het volgend jaar vroeg en verkreeg Gaufried bekrachtigingsbullen voor de Onze-Lieve-Vrouwabdij van Bourgmoyen te Blois¹⁶⁶) en voor de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Chartres¹⁶⁷).

Men kan niet zeggen dat Gaufried de stichting van zijn vriend Norbert in het bijzonder zou hebben begunstigd. Gedurende zijn pontificaat bestond er slechts één premonstratenzerabdij in het bisdom Chartres. Omstreeks 1130 was de abdij L'Etoile naar de premonstratenzers overgegaan¹⁶⁸) en in 1132 bekrachtigde Gaufried voor deze stichting het bezit van de plaats Monthalan¹⁶⁹), die vroeger eigendom was geweest van de overleden eremiet Robrecht¹⁷⁰). De ontstaansgeschiedenis van deze abdij blijft grotendeels in het duister, doch zeker is dat Gaufried gedurende het leven van Norbert reeds een premonstratenzerstichting in zijn bisdom bezat, waar in 1132 abt Diederik de leiding had.

Gaufried bleef sterk gekant tegen de exemptie van de kloosters in zijn bisdom. Vooral met abt Gaufried van Vendôme had hij hierover betwistingen gekend¹⁷¹). Wanneer deze laatste stierf te Angers op 26 maart 1132, trachtte de bisschop van Chartres nog een laatste maal het tij te doen keren. Hij eiste van de verkozen opvolger Fromond weerom een eed van gehoorzaamheid. Deze weigerde echter, waarop Gaufried hem toch de abtswijding toediende¹⁷²). Wellicht beschouwde hij de strijd als verloren en gevaarlijk voor zijn verhouding met de H. Stoel.

zal zich steeds moeten afvragen in hoeverre het woord *religio* in deze tijd een bijklank heeft van «hervormingsgezind».

¹⁶⁵) W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 483-493.

¹⁶⁶) J.L. 7543: Beaujeu, 1132, februari 14. In deze bul wordt tevens een schenking van een kerk door graaf Theobald IV van Champagne bekrachtigd en nogmaals bepaald dat alleen reguliere kanunniken mogen worden aanvaard.

¹⁶⁷) J.L. 7558 (5880); 1132, maart 22.

¹⁶⁸) *Gallia Christiana*, dl. VIII, Parijs, 1744, kol. 1401-1404; L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique* ..., dl. I, kol. 1081; N. BACKMUND, *Monasticon praemonstratense*, dl. III, Straubing, 1956, blz. 20-23.

¹⁶⁹) C.L. HUGO, *Ordinis Praemonstratensis annales*, dl. II, Prob. kol. DXXIX.

¹⁷⁰) Was deze eremiet Robrecht van Arbrissel, die vijftien jaar tevoren was overleden (†februari 1117)? In ieder geval wordt hier opnieuw een binding aangeduid van Gaufried met de eremieten. C.L. HUGO, *o.c.*, kol. DXXIX «sicut bone memorie frater noster Robertus heremita illum acquisivit et diu tenuit et possedit».

¹⁷¹) Zie blz. 172.

¹⁷²) J. CHARTROU, *L'Anjou de 1109 à 1151*, Parijs, 1928, blz. 172.

In 1132 wijdde Gaufried de kerk van Belhomer, een priorij van vrouwelijke religieuzen van de orde van Fontevraud gelegen in zijn bisdom¹⁷³).

In de loop van hetzelfde jaar trad Gaufried op in een bekrachtigings-oorkonde van de premonstratenzerbisschop Milo van Terwaan ten voordele van de recente stichting van de Tempeliers. Samen met o.m. Bartholomeus van Laon en Bernard van Clairvaux wordt hij hier gerekend tot de *religiosi viri* die de raad gaven tot het verlenen van de oorkonde¹⁷⁷).

Het voornaamste resultaat van Gaufrieds verblijf in het pauselijk gevolg was dat hij pauselijk gezant werd benoemd voor Aquitanië. De precieze datum van deze benoeming is niet bekend; doch vermoedelijk gebeurde dit in de herfst van 1132¹⁷⁵). Hij krijgt immers voor het eerst deze titel in een bul van 5 november 1132¹⁷⁶). Gaufried ontvangt hier als pauselijk gezant de opdracht om samen met bisschop Stefaan van Parijs tussen te komen in een betwisting en te zorgen dat Archembald, vice-deken van Orléans, zijn bezit terugkrijgt¹⁷⁷).

Vanaf 1132 schonk Gaufried, als pauselijk gezant, ook een aantal oorkonden aan de Drievuldigheidsabdij te Tiron¹⁷⁸). Hijzelf verkreeg voor zijn bisdom op 22 maart 1132 een van die typische bullen in de overdadige stijl van kanselier Haimerik, zoals er later ook aan Norbert en Bernard zullen te beurt vallen. De *arenga* spreekt duidelijk de

¹⁷³) P. CALENDINI, art. *Belhomer*, in *D.G.H.E.*, dl. 7, Parijs, 1934, kol. 761-763.

¹⁷⁴) *Cartulaire général de l'ordre du Temple (1119?-1150)*, uitg. A. d'ALBON, Parijs, 1913, blz. 34-35, nr. XLV (1132, 10 april-september). Pauselijke bekrachtigingen van 24 februari (1133-1137), J.L. 7812, en van 9 maart 1148, J.L. 9193, waarin Gaufried eveneens wordt genoemd.

¹⁷⁵) Aldus W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten in Frankreich ...*, Keulen, Graz, 1961, blz. 19 en 157. In het *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, uitg. Ch. METAIS, blz. 32-41, vindt men een aantal oorkonden van Gaufried als gezant die in 1127 worden geplaatst, doch de *Vita Bernardi*, P.L. 185, kol. 287, zegt uitdrukkelijk dat hij door Innocentius II werd aangesteld, dus in ieder geval na 1130. Volgens A. DIMIER, *Outrances et roueries de saint Bernard*, in *Pierre Abélard, Pierre le Vénérable*, Parijs, 1975, blz. 655, werd Gaufried benoemd in 1130.

¹⁷⁶) J.L. 7601 (5438). Zie ook de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 233, nr. 505-506.

¹⁷⁷) Archembald zal later op aanstoken van vijandige geestelijken worden vermoord; P.L. 182, kol. 320-321, ep. 161. Zie J. VON WALTER, *Die ersten Wanderprediger Frankreichs*, Leipzig, 1906, blz. 147. Gaufried had in 1132 reeds een brief geschreven aan aartsbisschop Hendrik van Sens om hem aan te zetten tot een tussenkomst in de onenigheid in zijn suffragaanbisdom Orléans, uitg. L. d'ACHERY, *Spicilegium ...*, in-fol., Parijs, 1723, blz. 489.

¹⁷⁸) *Cartulaire de l'abbaye de la Sainte-Trinité de Tiron*, dl. I, Chartres, 1883, nrs. CLXIV (ca. 1132), CLXXXI (1132-1143), CXCVI (ca. 1135), dl. II, nr. CCLXX (1145).

bedoeling uit Gaufried te danken voor zijn stevige steun aan de H. Kerk (lees : Innocentius II)¹⁷⁹). Het beeld van de «oninneembare muur», dat later voor Norbert en Bernard zal worden gebruikt, vindt men hier nog niet¹⁸⁰).

Hetzelfde jaar werd Gaufried geconfronteerd met een drama dat zich afspeelde onder de Parijse geestelijkheid. Een aartsdiaken van Parijs, Theobald Noterius, zou zich aan afpersingen van de clerus hebben schuldig gemaakt¹⁸¹). Hij kreeg als tegenpartij de bisschop van Parijs, Stefaan, en de prior van het Sint-Victorklooster, magister Thomas. Wellicht bestonden de partijen uit voor-en tegenstanders van de hervorming¹⁸²). De neven van aartsdiaken Theobald overvielen op zondag, 20 augustus 1133, het gevolg van bisschop Stefaan en vermoordden prior Thomas in aanwezigheid van de bisschop, die zelf ook werd bedreigd. Stefaan vluchtte daarop naar Clairvaux en vroeg aan Gaufried zo vlug mogelijk daar bij hem te komen¹⁸³). Over dit misdrijf werd begin 1134 een synode gehouden te Jouarre, waar de bisschoppen van Reims, Rouen, Tours en Sens samenkwamen met Gaufried om de schuldigen te veroordelen¹⁸⁴).

Ook de vice-deken van Orléans, Archembald, was ondertussen vermoord geworden¹⁸⁵) en Innocentius II gaf op 8 januari 1134 vanuit Pisa opdracht aan Gaufried, als pauselijk gezant, en aan bisschop Stefaan van Parijs de moordenaars te straffen¹⁸⁶).

¹⁷⁹) J.L. 7558 (5880), gegeven te Avignon, uitg. *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres* ..., uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, dl. I, Chartres, 1862, blz. 140: «... tamquam virum in religione probatum et in fide catholica firmum, pro ejus utilitate et servitio, viriliter desudasse manifestis persensimus argumentis, personam tuam ampliori caritatis affectione diligimus ...».

¹⁸⁰) W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 484.

¹⁸¹) P.L. 182, kol. 315-319, ep. 158 (*scripta 1133*) en voetnoot 428; kol. 320-321.

¹⁸²) Aldus E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard* ..., dl. I, Parijs, 1895, blz. 351; A. LUCHAIRE, *Les premiers Capétiens (987-1137)*, Parijs, 1901, blz. 257; J. VON WALTER, *Die ersten Wanderprediger Frankreichs*, Leipzig, 1906, blz. 147 en 149; W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten in Frankreich* ..., Keulen, Graz, 1961, blz. 20.

¹⁸³) P.L., 182, kol. 317: brief van Stefaan van Parijs aan Gaufried. Regest in de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 237, nr. 519.

¹⁸⁴) W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten* ..., blz. 20; P.L., 182, kol. 315-316, noot 428. De synode wordt in november 1134 geplaatst door A. LUCHAIRE, o.c., blz. 249, nr. 546; in nov.-dec. 1133 door E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard*, Parijs, 1895, blz. 559. — Jouarre, dep. Seine-et-Marne, arr. Meaux, kant. La Ferté-sous-Jouarre.

¹⁸⁵) Zie over hem blz. 189. Dit was gebeurd voor 20 augustus 1133, zie A. LUCHAIRE, o.c., blz. 237, nr. 517; in de zomer van 1133 volgens W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten* ..., blz. 20.

¹⁸⁶) J.L. 7642 (5466). Regest: A. LUCHAIRE, o.c., blz. 242, nr. 531.

Beide moordzaken worden beschouwd als gevolgen van de spanningen tussen hervormingsgezinden en hun tegenstanders. Bij de laatsten hoorde ook koning Lodewijk VI die openlijk in strijd lag met de aartsbisschoppen van Sens en Tours en met bisschop Stefaan van Parijs¹⁸⁷).

In het eigen bisdom wist Gaufried in 1133 een verzoening tot stand te brengen tussen de Sint-Magdalena-abdij te Châteaudun en de monniken van Tiron, die hij zijn zeer geliefde zonen noemt¹⁸⁸).

De voornaamste opdracht van Gaufried als pauselijk gezant was echter de strijd tegen Girard van Angoulême, die het met Anacletus II hield. Deze strijd werd vooreerst met de pen gevoerd. Gaufried had immers aan één van zijn geestelijken, Arnulf van Séz, de taak opgedragen een pamflet tegen Girard te schrijven, dat meestal in het jaar 1133 wordt gedateerd en dat aan Gaufried werd opgedragen¹⁸⁹).

Daarna besloot Gaufried ook zelf naar de bedreigde streek te trekken en vroeg daarvoor het gezelschap van Bernard. Deze laatste wilde eind 1134 juist naar Bretagne gaan, in de omgeving van Nantes, voor de stichting van Buzay¹⁹⁰). Van daaruit trokken ze samen begin 1135 naar Aquitanië, nl. naar het kasteel van Parthenay¹⁹¹) waar zij hertog Willem X van Aquitanië (1127-1137), die Girard steunde, tot Innocentius II wilden bekeren.

Van 30 mei tot 6 juni 1135 werd het Concilie van Pisa gehouden. Daarna werd Bernard door de paus naar Milaan gezonden om de besluiten van Pisa door de bevolking van Milaan te doen aanvaarden en de stad tot Innocentius II te bekeren. Bernard wenste bij die delicate opdracht vergezeld te worden door Gaufried. Ook Guido van Pisa en

¹⁸⁷) A. LUCHAIRE, *o.c.*, blz. CXLV en CLXXVIII.

¹⁸⁸) *Cartulaire de l'abbaye de la Madeleine de Châteaudun*, uitg. L. MERLET en L. JARRY, Châteaudun, 1896, blz. 8-11, nr. VII.

¹⁸⁹) *Arnulfi archidiaconi in Girardum Engolismensem invectiva*, MGH, SS., 12, blz. 707: «Venerabili Dei gratia Carnotensis episcopo, Gaufrido, Romanae ecclesiae legato, Arnulphus archidiaconus Sagiensis, clericus ejus humilis et devotus, salutem». Volgens F. BARLOW, *The Letters of Arnulf of Lisieux*, London, 1939, blz. XV, noot 4, werd het pamflet in de zomer van 1133 geschreven. Ook W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten ...*, blz. 20 plaatst het in 1133, terwijl A. POTTHAST, *Bibliotheca ...*, dl. I, blz. 121, het in 1134/35 dateerde.

¹⁹⁰) E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard ...*, dl. I, Parijs, 1895, blz. 354; W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten ...*, Keulen, Graz, 1961, blz. 21. *Ernaldi Vita Bernardi*, P.L., 185, kol. 287. Buzay, cisterciënzerabdij gesticht in 1135, dep. Loire-Atlantique, arr. Paimbœuf, kant. du Pellerin, gem. Rouans. Zie daarover J.-L. DEUFFIC, *Répertoire topobibliographique des abbayes de l'ancienne Bretagne*, in *Brittania Christiana*, 1981, I, blz. 14-15.

¹⁹¹) Dep. Deux-Sèvres, hoofdpl. arr. en kant. Zie E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard ...*, dl. II, Parijs, 1895, blz. 560.

Mattheus van Albano vergezelden hem als gezanten *a latere*¹⁹²). Bernard zou zelf Gaufried hebben uitgekozen omdat hij zijn deugdzaamheid en eerlijkheid sedert lang had kunnen ervaren¹⁹³). De Milanezen, die de reputatie van strengheid van Bernard kenden, borgten hun gouden en zilveren kerkschatten weg, mannen en vrouwen lieten zich kaal scheren en trokken boetekleren aan. Ook vele wonderen werden gesignaleerd¹⁹⁴). Het gezantschap slaagde er inderdaad in Milaan voor Innocentius II terug te winnen¹⁹⁵).

Omstreeks maart-april 1136 riep Gaufried te Poitiers een concilie samen voor de bisschoppen van de kerkprovincies Tours en Bordeaux. Ook Bernard van Clairvaux was aanwezig. Konkrete conciliebesluiten bleven echter niet bewaard, zelfs de datum van de vergadering is omstreden¹⁹⁶).

Op 7 augustus 1136 bekwam Gaufried nogmaals een bul voor zijn familie klooster Onze-Lieve-Vrouw van Josaphat en de aanvrager kreeg weerom de lof toegezwaaid een godsdienstig en wijs man te zijn¹⁹⁷). Een andere oorkonde uit 1137 bewijst trouwens dat Gaufried in zijn familie klooster in de kapittelzaal kwam en de vergadering voorzat¹⁹⁸).

Eind januari 1137 viel Gaufried de eer te beurt de nieuwe bisschop van Auxerre te wijden. De aartsbisschop van Sens, Hendrik (1122-1142), was immers op dat ogenblik gesuspenseerd. De nieuwe bisschop was een

¹⁹²) *Ex vitae S. Bernardi libro II auctore Ernaldo*, MGH, SS., 26, blz. 103; E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard* ..., dl. I, Parijs, 1895, blz. 370. Zie over de aanwezigheid en de rol van Gaufried te Pisa, E. BERNHEIM, *Ein bisher unbekannter Bericht vom Concil zu Pisa im Jahr 1135*, in *Zeitschrift für Kirchenrecht*, 1881, XVI, blz. 148 en 150.

¹⁹³) *Ex vitae S. Bernardi* ..., blz. 103: «Abbas igitur cum predictis viris, quos a domino papa collegas acceperat, addidit consortio et communi consilio virum venerabilem Gaufredum Carnotensem episcopum, cuius innocentiam et sinceritatem in multis probaverat».

¹⁹⁴) Aldus tenminste de *Landulfi de S. Paulo Historia Mediolanensis*, MGH, SS., 20, blz. 46.

¹⁹⁵) F.-J. SCHMALE, *Studien zum Schisma des Jahres 1130*, Keulen, Graz, 1961, blz. 50.

¹⁹⁶) Aldus W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten* ..., blz. 23 en noot 29; in de *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 65, nr. CVI, wordt dit concilie op 28 december 1139 geplaatst.

¹⁹⁷) Niet in J.L.; *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, uitg. Ch. METAIS, dl. I, Chartres, 1911, nr. XCIV, blz. 119.

¹⁹⁸) *Cartulaire ... Josaphat*, nr. XCVIII, blz. 127: «Actum publice in capitulo nostro, anno ab incarnatione Domini M^oC^oXXX^oVII^o, presente et presidente venerabili episcopo nostro Gaufredo, apostolice sedis legato, episcopatus eius anno XX^oII^o, ...». De kapittelzaal was in de streek van Chartres blijkbaar de normale plaats om transacties af te sluiten. Dit wordt vooral duidelijk uit vele passages in het *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, 2 dln., Parijs, 1840.

cisterciënzer, Hugo van Mâcon, die sedert 1114 abt was te Pontigny¹⁹⁹). Hij hield op zondag septuagesima, 8 februari, zijn intocht te Auxerre²⁰⁰). Bisschop Hugo (1137-1151) verving in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van zijn bisschopsstad de seculiere kanunniken door premonstratenzers²⁰¹).

Wanneer abt Suger van Saint-Denis op 17 juni 1137 zijn testament maakte, trad Gaufried op als getuige, samen met vele andere bisschoppen, waaronder Milo van Terwaan²⁰²).

Evenals Norbert eind 1125 was opgetreden als huwelijksmakelaar voor graaf Theobald van Champagne, zo ook was Gaufried betrokken bij de huwelijksstoebereidselen van Lodewijk VII. Willem X, hertog van Aquitanië, had zijn twee dochters toevertrouwd aan koning Lodewijk VI met de bedoeling dat de oudste, Eleonora, zou huwen met de kroonprins. Een gezantschap met Gaufried, Theobald van Champagne, Radulf van Vermandois en vijfhonderd soldaten werd gezonden om de bruid af te halen²⁰³). Dit gebeurde in juli-augustus 1137, doch op 1 augustus 1137 stierf Lodewijk VI. De troonopvolger moest dan zo vlug mogelijk terugkeren naar Parijs en de bisschop van Chartres werd uitverkoren om voor de bruid te zorgen totdat de jonge koning een gezant uit Parijs zou zenden om beide dochters op te halen²⁰⁴).

In de euforie van de huwelijksvoorbereiding die deze reis voorafging, had Lodewijk VI aan het aartsbisdom Bordeaux, dat bij zijn rijk werd gevoegd, de vrijheid verleend om de kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders te verkiezen zonder dat deze de eed van trouw aan de koning moesten afleggen. Gaufried was te Parijs aanwezig wanneer de koning deze toegeving had gedaan, samen met bisschop Stefaan van Parijs, abt Suger van Saint-Denis en abt Gerard van Josaphat. Met deze getuigen

¹⁹⁹) Pontigny, cisterciënzerabdij, dep. Yonne, arr. Auxerre, kant. Ligny-le-Châtel, was in 1114 gesticht door graaf Theobald van Champagne, zie L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique* ..., kol. 2331. Zie over Hugo van Mâcon of Pontigny of Vitry, E. BROUETTE, art. in *Dictionnaire des auteurs cisterciens*, Rochefort, 1977, kol. 374.

²⁰⁰) *De gestis episcoporum Autissiodorensium*, P.L., 138, kol. 298, en daarvan afhankelijk het *Roberti canonici S. Mariani Autissiodorensis chronicon*, MGH., SS., 26, blz. 233.

²⁰¹) *De gestis* ..., P.L., 138, kol. 299; N. BACKMUND, *Monasticon praemonstratense*, dl. II, Straubing, 1958, blz. 475-477.

²⁰²) *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 51, nr. LXXX.

²⁰³) H. d'ARBOIS DE JUBAINVILLE, *Histoire des ducs et des comtes de Champagne*, dl. II, Parijs, 1860, blz. 329-331; J.-B. SOUCHET, *Histoire du diocèse et de la ville de Chartres*, dl. I, Chartres, 1868, blz. 419-422.

²⁰⁴) *Chronicon Mauriniacense*, uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz. 70. Regesten: *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 264-265, nr. 580-581; O. CARTELLIERI, *Abt Suger von Saint-Denis, 1081-1151*, Berlijn, 1898, blz. 139, nr. 92.

zijn wellicht tegelijk de voorvechters van de maatregel genoemd. Enkel wat Suger betreft, zou men kunnen twijfelen²⁰⁵).

Uit dat alles blijkt dat Gaufried niet alleen bij de pausen goed stond aangeschreven, maar dat ook de betrekkingen met de Franse koningen probleemloos verliepen²⁰⁶). In een oorkonde van 1137 had Lodewijk VI hem nog zijn beste vriend genoemd²⁰⁷). Ook in een oorkonde van Theobald wordt hij in het *Actum* vermeld als zetelend bisschop en als pauselijk gezant²⁰⁸).

Op het Concilie van Lateranen in april 1139 viel Innocentius II scherp uit tegen de vroegere aanhangers van Anacletus II. Gaufried, als pauselijk gezant, moest de besluiten van het Concilie uitvoeren. Hij beval de vernietiging van de altaren die door Girard van Angoulême en Gillis van Tusculum waren gewijd. Het graf van Girard in zijn kathedraal werd eveneens vernietigd en zijn stoffelijk overschot naar het kerkhof overgebracht²⁰⁹). Bij deze repressie tegen de aanhangers van Anacletus II tonen Innocentius II en zijn gezant Gaufried zich wel harder dan men van hen zou hebben verwacht. Dit is het enige bericht over een brutaal optreden van Gaufried en het gebeurde niet op eigen initiatief²¹⁰).

Omstreeks 1139 richtte Innocentius II een bul tot Lodewijk VII waarin hij hem vooreerst onomwonden zegt dat het niet past dat een koning bij aanvallen van woede ongeoorloofde woorden en vloeken gebruikt. Daarna geeft hij aan de kanunniken van Reims toelating om een nieuwe aartsbisschop te kiezen. Zij moeten echter de raad inwinnen

²⁰⁵) A. LUCHAIRE, *o.c.*, blz. 265, nr. 581. Te Parijs verkreeg Gaufried voor juli 1137 eveneens een oorkonde van Lodewijk VI met materiële voordelen en vrijheden voor zijn bisschoppelijk bezit, zie A. LUCHAIRE, *o.c.*, blz. 367, nr. 586. Volgens W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten ...*, blz. 26, nam Gaufried op 31 december 1137 deel aan het generaal kapittel te Marmoutier onder leiding van de hervormingsgezinde abt Warner. De oorkonde waarop deze gegevens steunen ging echter verloren.

²⁰⁶) Zo ook A. LUCHAIRE, *o.c.*, blz. CLXXIV.

²⁰⁷) *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres ...*, uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, Chartres, 1862, nr. XLIX, blz. 143: «... pro Dei amore et petitione Gaufridi, venerabilis Carnotensis episcopi, amici nostri karissimi, ...».

²⁰⁸) *Cartulaire ... Josaphat*, uitg. Ch. METAIS, dl. I, Chartres, 1911, nr. CI, blz. 131 van 1138. Gaufried treedt ook omstreeks 1138 op in een oorkonde van graaf Theobald voor Josaphat, cfr. *ibidem*, nr. CIII, blz. 135.

²⁰⁹) *Vita S. Bernardi*, P.L., 185, kol. 291; *Chronicon Mauriniacense*, uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz. 74-75; E. VACANDARD, *Vie de saint Bernard ...*, dl. II, Parijs, 1895, blz. 57.

²¹⁰) Dat Gaufried een zekere strengheid aan de dag legde bij het uitoefenen van zijn gezantschap blijkt b.v. ook uit de oorkonde van (1130-1144) voor de monniken van Saint-Aubin te Angers, *Cartulaire de Saint-Aubin d'Angers*, uitg. A. BERTRAND DE BROUSSILLON, dl. II, Angers, 1903, blz. 294-295, nr. DCCCXV. Hij verzet zich hier tegen een ingewortelde slechte gewoonte.

van Gaufried van Chartres, Hugo van Auxerre, Goslenus van Soissons en Alvisus van Atrecht²¹¹). Vooreerst viel de keuze op Bernard van Clairvaux. Deze weigerde echter²¹²), waarna Samson van Mauvoisin werd verkozen. Deze behoorde tot de clerus van Chartres, zodat men mag veronderstellen dat Gaufried tot zijn verkiezing heeft bijgedragen²¹³).

In 1140 kwam Gaufried voor de tweede maal in contact met de controverse rond Abaelard. Abt Willem van Saint-Thierry, die zich te Signy²¹⁴) als gewoon monnik had teruggetrokken, had immers in 1138 of 1139 gemeend Abaelard te moeten aanklagen in een brief gericht aan de beide leidende persoonlijkheden uit de streek: Gaufried en Bernard²¹⁵). Op het Concilie van Sens, geopend op de octaafdag van Pinksteren, 2 juni 1140²¹⁶), trad echter alleen Bernard op de voorgrond. Abaelard werd veroordeeld wegens zijn stellingen betreffende de Drievuldigheid en deed beroep op Rome²¹⁷).

Na het Concilie zonden de Franse bisschoppen die aanwezig waren geweest een brief aan paus Innocentius II waarin de gebeurtenissen te Sens werden verhaald. In de *intitulatio* wordt Gaufried op de tweede plaats genoemd, na Hendrik, aartsbisschop van Sens, en hij krijgt de titel van «dienaar van de H. Stoel»²¹⁸).

²¹¹) J.L. 8067 (5750).

²¹²) *Ex vitae S. Bernardi libro II. auctore Ernaldo, MGH., SS.*, 26, blz. 105.

²¹³) E. VACANDARD, *Vie de S. Bernard ...*, dl. II, Parijs, 1895, blz. 42-43.

²¹⁴) Signy-l'Abbaye, cisterciënzerabdij, dep. Ardennes, arr. Mézières, hoofdpl. kant.

²¹⁵) P.L. 182, kol. 531-533, nr. 326. Hier gedateerd circa 1139; J. DECHANET, *Guillaume de Saint-Thierry. L'homme et son œuvre*, Brugge, Parijs, 1942, blz. 69, zegt dat de brief van Willem te Chartres en te Clairvaux aankwam in de loop van maart 1138. Zie J. CHATILLON, *Guillaume de Saint-Thierry, le monachisme et les écoles ...*, Actes du colloque international ..., Saint-Thierry, 1979, blz. 376.

²¹⁶) E. VACANDARD, *Vie de S. Bernard ...*, dl. II, Parijs, 1985, blz. 144-149. Regest in *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi ...*, uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 70, nr. CXIV: 1140, 2 juni, Sens.

²¹⁷) Brief van de bisschoppen uit de kerkprovincie Sens aan Innocentius II, uitg. *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, dl. 15, Parijs, 1878, blz. 396-397, nr. XLVII, en bij de *Epistolae Bernardi*, P.L., 182, ep. 337 (*scripta 1140*), kol. 540-542. Zie over de gebeurtenissen te Sens, J. MIETHKE, *Theologenprozesse in der ersten Phase ihrer institutionellen Ausbildung: Die Verfahren gegen Abaelard und Gilbert von Poitiers*, in *Viator*, 1975, VI, blz. 96-102, en J. VAN LAARHOVEN, *Magisterium en theologie in de 12de eeuw*, in *Tijdschrift voor theologie*, 1981, XXI, blz. 115-122.

²¹⁸) P.L., 182, kol. 540. Volgens een noot in de uitgave van J.P. MIGNE is de uitdrukking «sanctae Sedis famulus» synoniem van «legatus» en werd ze door Gaufried uit nederigheid gebruikt, zie kol. 540, noot 886. W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten ...*, blz. 28, noot 52, geeft waarschijnlijk een juistere uitleg door te stellen dat Gaufried zich in de

In hetzelfde jaar 1140 was Gaufried te Saint-Denis getuige, samen met vele bisschoppen waaronder Milo van Terwaan, wanneer abt Suger een aantal maatregelen trof ter verbetering van de materiële toestand van zijn monniken²¹⁹). Te Troyes trad hij samen met Bernard als getuige op in een oorkonde van bisschop Hatto van Troyes voor het klooster Saint-Loup²²⁰).

Omstreeks 1140 legde Gaufried zich neer bij de exemptie van de Drievuldigheidsabdij te Vendôme en verklaarde geen eed meer te zullen eisen van de abt²²¹). Gaufried was uiteraard geen voorstander van de exemptie der abdijen in zijn bisdom, doch de belangrijke kloosters wisten beschermingsbullen van de pausen te bekomen, waartegen Gaufried zich niet durfde verzetten.

Na 1140 vinden we Gaufried nog meermaals terug als scheidsrechter bij betwistingen. Soms doen de partijen zelf op hem beroep, soms ook richten ze zich tot Rome en de paus geeft dan aan zijn gezant de opdracht de zaak op te lossen²²²). In een van deze gevallen moest Gaufried Fontevraud verdedigen tegen bisschop Ulgerius van Angers (1125-1149)²²³). Wellicht wist men te Rome dat Gaufried de stichting van Robrecht van Arbrissel gunstig gezind was²²⁴).

Dat Gaufried in 1141 nog steeds druk bezig was met problemen van de Kerk blijkt uit het antwoord dat kanselier Haimerik gaf aan de oude abt

kerkprovincie Sens geen pauselijk gezant mocht noemen, maar toch zijn speciale opdracht enigszins wilde aanduiden.

²¹⁹) *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN, Parijs, 1905, blz. 71, nr. CXVII: 1140, na 14 juni, Saint-Denis.

²²⁰) *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Loup de Troyes*, uitg. LALORE, Parijs, 1875, blz. 23-24, nr. 8. De getuigenlijst is zeer ongewoon: «Testes: Domnus Gaufridus, Carnutensis episcopus, vir magne auctoritatis; bone memorie domnus Bernardus, abbas Clarevalensis; ...». De uitgever verwijst nochtans naar een afschrift en naar het origineel (Cartul. fol. 24v^o - Archiv. Aube origin.).

²²¹) *Cartulaire de l'abbaye cardinale de la Trinité de Vendôme*, uitg. Ch. METAIS, dl. II, Parijs, 1894, blz. 308-310, nr. 490.

²²²) B.v. J.L. 8319 van (1139-1143), februari 1 en J.L. 8320 van dezelfde datum.

²²³) J.L. 8333 (5901) van 1140-1143, juli 7 en J.L. 8683 (6110) van 1144, december 28; bul van Lucius II voor abdis Petronilla van Fontevraud. Het vonnis in deze zaak viel pas in 1149 volgens L. JACQUEMIN, *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., Parijs, 1905, blz. 97-98, nr. CLXII. Zie daarover ook J.-M. BIENVENU, *Le conflit entre Ulger, évêque d'Angers, et Pétronille de Chemillé, abbesse de Fontevault (vers 1140-1149)*, in *Revue Mabillon* (met blauwe omslag), LVIII (1970-1975), blz. 113-132.

²²⁴) Anderzijds had Gaufried er ook alle voordeel bij in goede betrekkingen te blijven met Fontevraud, dat van een speciale pauselijke bescherming genoot sedert 1116, zie J.-M. BIENVENU, a.c., blz. 118.

Hariulf van Oudenburg²²⁵). Deze was te Rome zijn zaak gaan bepleiten en er diende een jury te worden samengesteld. Volgens Haimarik mocht de abt Gaufried niet vragen als jurylid, gezien de grote afstand en zijn drukke bezigheden met andere Romeinse opdrachten²²⁶).

Na 1141 schreef Walter, een cluniacenzër, een werkje waarin hij vier wonderen van Onze-Lieve-Vrouw verhaalt. In de proloog geeft hij toe deze wonderen niet zelf beleefd te hebben, maar ze mogen daarom niet als waardeloos worden beschouwd, want hij hoorde ze van de eerbiedwaardige bisschop Gaufried, gezant van de H. Stoel, die ze vertelde in een vergadering van edelen²²⁷). Zocht de cluniacenzër hier slechts een hoge *auctoritas* om zijn verhaal kracht bij te zetten, of mogen we aannemen dat Gaufried een speciale Mariadevotie heeft gehad? Voorzeker was de Mariadevotie in de 12de eeuw algemeen verspreid²²⁸), doch volgens andere bronnen lijkt Gaufried eerder kritisch tegenover wonderverhalen gestaan te hebben²²⁹).

J.-B. Souchet vermeldde dat Gaufried omstreeks 1143 pogingen zou hebben ondernomen om zijn kathedraal kapittel te regulariseren, maar zijn kanunniken zouden deze verandering hebben geweigerd²³⁰).

²²⁵) N. HUYGHEBAERT, *Abbaye de Saint-Pierre à Oudenburg*, in *Monasticon belge*, III, *Flandre occidentale*, dl. I, Luik, 1960, blz. 49-85; over de Romereis van abt Hariulf, blz. 60.

²²⁶) E. MUELLER, *Der Bericht des Abtes Hariulf von Oudenburg über seine Prozessverhandlungen an der römischen Kurie im Jahre 1141*, in *Neues Archiv*, 1929, XLVIII, blz. 112: «Non tibi dabitur dominus Carnotensis, quia et a te longinquus et Romanis negociis occupatissimus est ...».

²²⁷) *Gualterus Cluniacensis monachus de miraculis Beatae Virginis Mariae*, P.L., 173, kol. 1379. In A. POTTHAST, *Bibliotheca historica Medii Aevi*, dl. I, blz. 547, wordt deze tekst na 1141 gedateerd.

²²⁸) Het familie klooster Josaphat bij Lèves was aan O.-L.-Vrouw toegewijd, doch dat was in die tijd geen uitzonderlijk feit. Een algemene wetenschappelijke studie over de Mariadevotie in het begin van de 12de eeuw moet nog geschreven worden. Bij de studie van de Mariadevotie van afzonderlijke personen, zoals Bernard van Clairvaux, Bernard van Tiron, Otto van Bamberg, Herman-Jozef van Steinfeld, Adam van Dryburg en Filips van Harveng werd meestal nagelaten te onderzoeken in hoeverre hun houding inzake Mariadevotie alleen maar kaderde in de gewoonten van hun tijd of verder ging dan gebruikelijk was. Onder de vele studies vermelden we enkel: St. BEISSEL, *Die Verehrung U.L. Frau in Deutschland während des Mittelalters*, Freiburg i.B., 1896; Idem, *Geschichte des Verehrung Marias in Deutschland*, 2 dln., Freiburg i.B., 1909-1910; W. DELIUS en A. KOLPING, *Texte zur Mariologie und Marienverehrung der mittelalterlichen Kirche*, (*Kleine Texte für Vorlesungen und Übungen*, 184), Berlijn, 1961, in-12°, 62 blz.; S. CORBIN, *Miracula beatae Mariae semper Virginis*, in *Cahiers de civilisation médiévale*, 1967, X, blz. 409-433 (over liturgie).

²²⁹) Zie b.v. de passage in de *Vita Bernardi* waarin bij de overmoedige belofte van Bernard dat allen zouden genezen worden, enigszins wilde milderden door te zeggen dat degenen die geloofden zouden genezen worden, P.L. 185, kol. 313.

²³⁰) J.-B. SOUCHET, *Histoire du diocèse et de la ville de Chartres*, dl. II, Chartres, 1868,

Na de dood van paus Innocentius II op 24 september 1143 werd Gaufrieds opdracht als pauselijk gezant waarschijnlijk niet hernieuwd door de nieuwe paus, Coelestinus II ^{230bis}).

Toch kreeg de bisschop van Chartres op 28 maart 1144 nogmaals een pauselijke opdracht, nu van paus Lucius II. Samen met aartsbisschop Hugo van Sens (1142-1168) ontvangt hij de taak de goederen van het klooster Saint-Germain-des-Prés te verdedigen ²³¹). Zelfs na het beëindigen van zijn functie van pauselijk gezant blijft Gaufried dus een geziene figuur, die ook buiten zijn bisdom optreedt.

Op zondag, 11 juni 1144 werd hij, samen met vele bisschoppen, waaronder Milo van Terwaan, door abt Suger uitgenodigd voor een aantal altaarwijdingen te Saint-Denis. Hij wijdde het altaar van de H. Stefanus, terwijl Milo een altaarwijding mocht verrichten ter ere van de heiligen Sixtus, Felicissimus en Agapitus ²³²).

Gedurende hetzelfde jaar viel hem de eer te beurt zijn aartsbisschop te Sens te vervangen voor de wijding van Thevinus, die prior te Argenteuil was geweest en tot abt van Morigny was verkozen. De kroniek van Morigny vermeldt hierbij dat de bisschop van Chartres gewoonlijk de aartsbisschop verving ²³³).

blz. 439. Hij verwijst voor deze bewering naar een «Chron. Norman». A. CLERVAL, *Les écoles de Chartres au moyen âge du Ve au XVIe siècle*, Chartres, 1895, blz. 155, beweert dat Gaufried een soort van gemeenschappelijk leven inrichtte in zijn kapittel, maar geeft geen bewijs. F. BARLOW, *The Letters of Arnulf of Lisieux*, London, 1939, blz. XVIII, vermeldt de mislukte poging van Gaufried, doch zonder ze te dateren of te bewijzen. Ch. DEREINE, art. *Chanoines*, in *DHGE*, dl. 12, Parijs, 1953, kol. 381, gaf eindelijk de referentie naar de bron, nl. *Normanniae nova chronica ab anno Christi CCCCLXXIII ad annum MCCCCLXXVIII* ..., uitg. A. CHERUEL, in *Mémoires de la société des antiquaires de Normandie*, 1851, XVIII, blz. 10: «Joannes Sagiensis episcopus, vir jocundus et admodum litteratus, canonicos saeculares suae ecclesiae regulariter et secundum sanctum Augustinum instituit, additis officiis et claustris. Hoc idem Joannes Lexoviensis episcopus, avunculus ejusdem, et Gaufridus Carnotensis tentare in suis ecclesiis voluerunt, sed ipso conatu defecerunt. Algarius Constantiensis episcopus, vir admodum religiosus, canonicos regulares posuit in ecclesia Sancti Laudi Constantiensis et in ecclesia Sancti Laudi Rotomagensis et in ecclesia de Caesarisburgo».

^{230bis}) Aldus ook W. JANSSEN, *Die päpstlichen Legaten* ..., blz. 30, noot 63. In de Franse literatuur worden de meest verscheiden einddata gegeven voor het gezantschap van Gaufried, maar nergens de overlijdensdatum van Innocentius II.

²³¹) J.L. 8548; uitg. R. POUPARDIN, *Recueil des chartes de l'abbaye de Saint-Germain-des-Prés*, dl. I (558-1182), Parijs, 1909, blz. 149-150, nr. XCVI.

²³²) *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, dl. 14, blz. 316-318; P.L., 186, kol. 1239-1254: *Sugerii abbatis S. Dionysii libellus de consecratione ecclesiae a se aedificatae*. Regest in O. CARTELLIERI, *Abt Suger von Saint-Denis, 1081-1151*, Berlijn, 1898, blz. 141, nr. 115, en in de *Annales de la vie de Joscelin de Vierzi* ..., uitg. L. JACQUEMIN; Parijs, 1905, blz. 96-97, nr. CLX.

²³³) *Chronicon Mauriniacense (1095-1152)*, uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz. 83: «... a

Voor het jaar 1144 blijft tenslotte te vermelden dat Gaufried en Bernard van Clairvaux wellicht hebben bijgedragen tot de verzoening tussen de jonge koning Lodewijk VII en graaf Theobald IV van Champagne, een vrede die gesloten werd op een plaats gelegen tussen Montereau en Moret. Zij waren in ieder geval, samen met Hugo III van Mâcon, bisschop van Auxerre, aanwezig toen beide antagonisten daar elkaar ontmoetten²³⁴).

Bij de studie van het leven van Norbert werd het duidelijk hoe hij zich aanvankelijk voornam nooit iemand te excommuniceren, maar zich als aartsbisschop toch genoodzaakt zag dat middel meermaals te gebruiken om de rechten van zijn zetel veilig te stellen²³⁵). Hetzelfde zien we gebeuren bij Gaufried, die zeker geen strijdlustig bisschop was en toch de kerkban moest uitspreken over de vice-graaf van Châteaudun, diens twee zonen en diens burcht, wegens het vele onrecht dat zij aan hun bisschop en aan de monniken van Tiron hadden aangedaan. Volgens zijn eigen woorden had hij hen zo verschrikkelijk geëxcommuniceerd dat zij gedurende hun leven geen deel meer uitmaakten van de kerstenheid en na hun dood geen recht hadden op een christelijke begrafenis²³⁶). De vice-graaf had echter kans gezien om op zijn sterfbed monnik te worden van Tiron en na zijn dood sloten zijn weduwe en zijn zoon in 1145 een akkoord met die abdij.

In 1145 trad Gaufried nogmaals in het strijdperk tegen een dwaalleer, weerom in gezelschap van Bernard en ook van de pauselijke gezant, bisschop Alberik van Ostia. Dezen werden door de paus uitgestuurd naar Zuid-Frankrijk ter bestrijding van de ketter Hendrik. Deze ketterfiguur blijft even vaag als die van Tanchelm, doch zijn beschrijving in de bronnen is grotendeels gelijklopend²⁴⁷). Na dit gezantschap tegen hem verdween Hendrik lange tijd in de clandestiniteit, maar werd uiteindelijk gevat en naar Reims voor paus Eugenius III gebracht²³⁸).

Gaufredo, Carnotensi episcopo, qui archiepiscopo absente, ejus in officii execucione vicarius esse solet, benedictione solemnī sublimatus est».

²³⁴) L. AUVRAY, *Notice sur le ms. Ottobonien 2966 et principalement sur le cartulaire de N.D. du Bourgmoien de Blois qui y est contenu*, in *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 1886, VI, blz. 436: «Actum est hoc in colloquio regis Ludovici et comitis Theobaldi inter Monsterium (sic) et Moretum, anno ab incarnatione Domini M^oC^oXLIII^o».

²³⁵) W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 333-334 en 339.

²³⁶) *Cartulaire de l'abbaye de la Sainte-Trinité de Tiron*, uitg. L. MERLET, dl. II, Chartres, 1883, nr. CCLXIX, blz. 38: «... videlicet tam terribiliter ut nec vivi christianitatem ullam nec mortui haberent sepulturam».

²³⁷) De verwijten van *apostata* van zijn status als *niger monachus*, slecht moreel leven, bewering Gods zoon te zijn e.d., komen bij beide ketteren voor.

²³⁸) *Chronica Albrici monachi Trium Fontium a monacho Novi Monasterii Hoiensis*

Op deze reis zou Bernard te Sarlat²³⁹) een wonder hebben gedaan om te bewijzen dat zij de vertegenwoordigers van het ware geloof waren. Hij zegende de broden die het volk had meegebracht, met de verzekering dat de zieken die van het brood zouden eten, genezen zouden zijn. Gaufried vond wellicht die zelfzekerheid enigszins overdreven en voegde eraan toe dat de zieken zouden genezen als ze met geloof daarvan aten. Bernard echter liet zich niet gezeggen en herhaalde dat al wie ervan at zou genezen zijn. Volgens Bernards biograaf volgden daarop inderdaad een groot aantal genezingen²⁴⁰). Gaufried verschijnt hier als meer rationalistisch en voorzichtiger dan Bernard, die evenals Norbert, vast overtuigd was van zijn bovennatuurlijke macht.

Tussen 1137 en 1149 vroeg Gaufried aan de monnik Gaufridus Grossus een *Vita* te schrijven over Bernard van Tiron (†1114), de *Wanderprediger*²⁴¹). Dit feit bewijst misschien nog het best zijn belangstelling en zijn achting voor deze geestesrichting.

Voor de reguliere kanunniken van het Onze-Lieve-Vrouweklooster van Bourgmoyen te Blois, die hijzelf daar omstreeks 1122 had binnengebracht²⁴²), verkreeg Gaufried op 25 maart 1145 als intervenient een bul van paus Eugenius III²⁴³).

Ook bij de voorbereiding van de tweede kruistocht in 1147 bleef Gaufried niet onbetuigd. Een zekere monnik Nicolaas schreef immers in 1146 een brief aan de graaf en de baronnen van Bretagne waarin hij hun de komst aankondigt van de man Gods, de bisschop van Chartres, die hen uitvoeriger zou onderrichten over de toestand en over de zeer ruime aflaten die de paus aan de kruisvaarders had verleend²⁴⁴).

interpolata, MGH., SS., 23, blz. 839. Ook hier wordt Gaufried «vir religiosus» genoemd. De brief van Bernard aan graaf Hildefons van Saint-Gilles over ketter Hendrik wordt bij J.P. MIGNE, *P.L.*, 182, ep. 241, kol. 434, in 1147 geplaatst.

²³⁹) Dep. Dordogne, hoofdpl. arr.

²⁴⁰) *Vita prima Bernardi auctore Gaufrido*, *P.L.*, 185, kol. 313.

²⁴¹) J. DE BASCHER, *La «Vita» de saint Bernard d'Abbeville, abbé de Saint-Cyprien de Poitiers et de Tiron*, in *Revue Mabillon*, 1979, LIX, nr. 278, blz. 412. Uitg. *P.L.*, 172, kol. 1370: «... vestris exhortationibus obtemperans ...». Het werk werd ook aan de bisschop van Chartres opgedragen, zie kol. 1367.

²⁴²) L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique ...*, kol. 398. Zie over Bourgmoyen ook P. CALENDINI, art. *Bourgmoyen (Notre-Dame du)*, in *DHGE.*, dl. 10, Parijs, 1938, kol. 214-217, en R.-H. BAUTIER, art. *Bourgmoyen, Notre-Dame de*, in *Lexikon des Mittelalters*, dl. II, afl. 3, München, Zürich, 1982, kol. 517.

²⁴³) J.L. 8723. Uitg. (behalve de slotformules) in L. AUVRAY, *Notice sur le ms. Ottobonien 2966 et principalement sur le cartulaire de N.D. du Bourgmoyen de Blois qui y est contenu*, in *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 1886, VI, blz. 440-442.

²⁴⁴) *P.L.*, 182, ep. 423, kol. 373; *Recueil des historiens ...*, dl. 15, Parijs, 1878, blz. 607: *Nicolai monachi ad comitem et barones Britanniae*.

Op 20 juli 1147 bekam Gaufried nogmaals een bul voor zijn familie klooster Josaphat, waarbij opvalt dat deze bul van Eugenius III de lofbetuigingen van Innocentius II aan het adres van Gaufried letterlijk herhaalt²⁴⁵). Deze uitdrukkingen zijn dus niet bewijskrachtig voor de verhoudingen tussen Gaufried en Eugenius III.

Dat Gaufried het Onze-Lieve-Vrouweklooster van Josaphat heel zijn leven door bleef steunen blijkt trouwens ook uit de oorkonde die hij vroeg en verkreeg van aartsbisschop Hugo van Rouen (1130-1164), een benedictijn, die Gaufried zijn vriend noemt²⁴⁶).

Over het bestuur van Gaufried binnen het eigen bisdom konden we alles bij elkaar niet zoveel vernemen. Wel zijn er nog vage berichten over een laatste conflict met de proost van Janville²⁴⁷). Gaufried verweet hem in een brief aan Suger van Saint-Denis dat hij zijn leenmannen vals beschuldigde en uit hebzucht handelde. Hij vraagt aan Suger deze zaak persoonlijk te beslechten of desnoods uit te stellen tot hij zelf kan oordelen²⁴⁸).

Tenslotte blijft nog te vermelden dat ook Petrus Venerabilis, abt van Cluny, aan Gaufried een brief schreef omtrent de priorij van Châteaudun²⁴⁹), die Gaufried aan Cluny had teruggegeven. De *inscriptio* bevat ongewone lofbetuigingen²⁵⁰). De brief is niet gedateerd, maar werd in ieder geval vrij lang na 1135 geschreven aangezien abt Petrus zich beklaagt dat zij elkaar niet meer zagen sedert het Concilie van Pisa. Petrus noemt Gaufried hier een goede, hoogbejaarde en rechtschapen oude man, ouder dan hijzelf, hoewel hij ook niet meer jong is. Hij waardeert in Gaufried diens godsdienstigheid, zijn totale inzet voor de

²⁴⁵) J.L. 9099, uitg. Ch. METAIS, *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, dl. I, Chartres, 1911, blz. 180-183, nr. CXLIV, te vergelijken met de bul van 1 december 1131, J.L. 7517.

²⁴⁶) *Cartulaire ... Josaphat*, dl. I, nr. CXLVIII (voor 1148), blz. 188: «... pro rogatu et sollicitudine domni Gaufredi Carnotensis episcopi amici nostri».

²⁴⁷) Dep. Eure-et-Loir, arr. Chartres.

²⁴⁸) *Sugerii abbatiss S. Dionysii epistolae*, P.L., 186, kol. 1399, ep. CII (zonder datum). Deze brief vindt men in het *Recueil des historiens ...*, dl. 15, Parijs, 1878, blz. 493, nr. XXVII, geplaatst in 1147 of 1148. Regest: O. CARTELLIERI, *Abt Suger von Saint-Denis, 1081-1151*, Berlijn, 1898, blz. 153, nr. 223.

²⁴⁹) Dep. Eure-et-Loir, hoofdpl. arr. Binnen Châteaudun bestonden vijf priorijen volgens L. MERLET, *Dictionnaire topographique du département d'Eure-et-Loir ...*, Parijs, 1861, blz. 43. L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique ...*, dl. I, Mâcon, 1939, kol. 730.

²⁵⁰) *Saint-Denis de Nogent-le-Rotrou (1031-1789): histoire et cartulaire*, uitg. H. DE SOUANCÉ en Ch. METAIS, Vannes, 1899, nr. CXXXVIII, blz. 282-285. Nieuwe uitgave in *The Letters of Peter the Venerable*, uitg. G. CONSTABLE, dl. I, Cambridge (Mass.), 1967, blz. 343-345, nr. 137.

Kerk, zijn liefde voor de religieuzen en zijn frekwente bezoeken aan de heilige plaatsen²⁵¹).

Gaufried stierf op 24 januari 1149, de verjaardag van zijn verkiezing²⁵²). In het necrologium van Onze-Lieve-Vrouw van Chartres werd hij piëteitsvol herdacht en werden zijn voornaamste verwezenlijkingen opgesomd. Ongeveer vijftien jaar lang was hij pauselijk gezant voor de kerkprovincies Bourges, Bordeaux, Tours en Dol. Aldus wist hij veel scheurmakers naar de Moederkerk te doen terugkeren. Hij bestreed de simonie, zorgde voor de armen en verdedigde zijn bisdom, waaraan hij vele schenkingen deed. Hij stichtte ook twee eeuwigdurend-brandende kaarsen voor het beeld van Onze-Lieve-Vrouw. Onder de vele bullen en oorkonden, die hij voor de bezittingen van zijn bisdom met veel moeite en kosten verkreeg, vermeldt het necrologium de vrijheid die hij bekwam voor de dienstmannen van de bisschop en van het kapittel om te kunnen getuigen en procederen²⁵³).

Zijn jaargetijde werd te Chartres plechtig gevierd met veertien kaarsen en een uitdeling van achttien denieren aan de aanwezige kanunniken en zes denieren aan de andere koorgeestelijken²⁵⁴).

In de oorkonden, na zijn dood gegeven, wordt hij aangeduid als *bone memorie*²⁵⁵), *piae recordationis*²⁵⁵), zelfs *sancte recordationis*²⁵⁷). Speciale aandacht verdient het feit dat Gaufried in het necrologium van de premonstratenserabdij Arnstein werd vermeld²⁵⁸). Vanzelfsprekend gedenkt ook het necrologium van Josaphat zeer lovend de stichter. Niet alleen wordt hij *sancte honorabilisque memorie* genoemd, doch de

²⁵¹) Uitg. G. CONSTABLE, blz. 344.

²⁵²) *Cartulaire de la Madelaine du Châteaudun*, blz. 15, noot 1; *Cartulaire ... Josaphat*, dl. I, blz. 200, noot 1. In dit laatste cartularium wordt die dag als een donderdag aangeduid, terwijl het in feite een maandag was.

²⁵³) *Necrologium B.M. Carnotensis*, in *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres ...*, uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, dl. III, Chartres, 1865, blz. 28.

²⁵⁴) *Ibidem*, dl. III, blz. 28-29.

²⁵⁵) *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres ...*, dl. I, Chartres, 1862, nr. LVII, blz. 155.

²⁵⁶) *Ibidem*, dl. I, blz. 157.

²⁵⁷) In twee oorkonden van zijn neef en opvolger, Goslenus, *Cartulaire ... Josaphat*, dl. I, nr. CLXV, blz. 208 (9 okt. 1149): «... pater et predecessor noster dominus Gaufredus sancte recordationis Carnotensis episcopus, vir sapiens et religiosus, ...» en *Ibidem*, nr. CCI, blz. 244: «... quod a predecessore et avunculo meo domino Gaufredo, sancte recordationis episcopo, ...».

²⁵⁸) *Das Necrologium der vormaligen Prämonstratenser-Abtei Arnstein an der Lahn*, uitg. W.M. BECKER, in *Annalen des Vereins für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung*, 1881, XVI, blz. 52: «Januar 24. - C. IX. kal. Timothei apostoli. Gaufridi Carnotensis episcopi».

schrijver rekent het tot één van de argumenten voor zijn heiligheid, dat hij in het derde jaar van zijn pontificaat op eigen erfgoed de abdij stichtte²⁵⁹). Een grafschrift noemt hem een vaandeldrager van de Romeinse curie en een vader voor zijn stad²⁶⁰).

III. BESLUIT

Uit het chronologisch overzicht van de levensloop van Gaufried van Chartres werd het duidelijk dat er heel wat gelijkenis te ontdekken valt tussen Gaufried en Norbert inzake afkomst, karakter, activiteiten en opvattingen. Dit pleit voor de geloofwaardigheid van het bericht van Herman van Doornik dat zij vrienden waren.

De afkomst van beiden, uit de lagere adel, is vergelijkbaar. Gaufried bleef wel veel meer exponent van zijn familie, omdat hij bisschop werd in zijn geboortestreek²⁶¹). Bij Norbert treedt het aristocratische, het extremisme en het natuurlijke leiderschap meer op de voorgrond, hoewel ook Gaufried iemand was die bij elk concilie aan het woord kwam²⁶²) en steeds een eersterangsrol speelde. Beiden waren uitzonderlijk succesvolle predikanten, doch de zelfverzekerdheid, die daartoe nodig is, steunde bij Norbert op zijn rotsvaste religieuze overtuiging, zijn onwankelbaar geloof in zijn goddelijke zending, terwijl zij bij Gaufried eerder voortkwam uit een intellectuele superioriteit²⁶³). Beiden waren uitgesproken actieve persoonlijkheden, die ongedurig de kristenheid afreisden, steeds

²⁵⁹) *Cartulaire ... Josaphat*, dl. I, nr. DLXXIX, blz. 256.

²⁶⁰) *Gallia Christiana*, dl. VIII, Parijs, 1744, kol. 1140: «Maxime pontificum, Romanae signifer aulae, Carnotensis apex, et pater urbis, ave».

²⁶¹) Lèves ligt in het kanton Chartres.

²⁶²) Bij A. CLERVAL, *Les écoles de Chartres au moyen âge du Ve au XVIe siècle*, Chartres, 1895, blz. 153-154, worden zes concilies opgesomd waar Gaufried het woord voerde, nl. te Reims (1119), Beauvais (1120), Soissons (1121), Chartres (1124), Troyes (1123) en Reims (1131).

²⁶³) Gaufried was ongetwijfeld minder zelfzeker dan Norbert. Hij noemt zich in zijn arengae meermaals een *humilis episcopus*, wat op zichzelf weinig bewijst, doch in de twee oorkonden van Norbert ontbreekt de nederigheidsformule. Een typische arenga van Gaufried is deze waarin hij zegt niet te weten of hij eerder door Gods uitverkiezing dan wel door Gods toelating bisschop werd, *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Parijs, 1840, blz. 511, nr. LV: «Ego Gaufridus de Leugis, nescio vel electione Dei vel permissione, Carnotensis episcopus, ...». Gaufrieds intellectuele bagage en zijn handigheid worden het best uitgedrukt in het *Chronicon Mauriniacense*, uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz. 68: «Erat enim inter eos Gaufridus, Carnotensis provincie episcopus, sciencie quidem litteralis non indigus, secularium quoque negotiorum dispositor ac tractator famosus. Hunc precedentes apostolici amicum semper et familiarem habuerant, et pro valoris vel elegancie, qua peditus erat, magnitudine, tocius ei Aquitanie legationem indixerant».

bezig met allerhande problemen van kerkelijke politiek. Contemplatieve trekken zijn bij geen van beiden aan te wijzen. Als predikanten hadden zij beiden een groot vertrouwen in het gesproken woord, doch zij kenden niet voldoende rust om hun opvattingen aan het perkament toe te vertrouwen.

Aan Norbert kan immers geen enkel geschrift met zekerheid worden toegeschreven, tenzij twee korte oorkonden²⁶⁴); van Gaufried zijn eveneens slechts zeven brieven²⁶⁵) en een aantal oorkonden bekend²⁶⁵). Beiden waren onbaatzuchtige en integere persoonlijkheden. Norbert zocht wel zoveel mogelijk materiële middelen voor zijn stichtingen, doch niet voor zichzelf of zijn familie; Gaufried vermeid op scrupuleuze wijze elke zweem van baatzucht of simonie²⁶⁷). Beiden waren trouw aan hun koning, doch hun pauselijke gezindheid trad nog veel sterker op de voorgrond. Beiden trokken meermaals naar Rome²⁶⁸) en speelden zelf een eersterangsrol in de pauselijke politiek. Beiden droegen op een eigen wijze het hunne bij tot de overwinning van Innocentius II op Anacletus. Hun totale inzet voor de paus en de hervormingsrichting diè hem steunde, bracht hen op het toppunt van hun macht.

Een andere gelijkenis tussen beide bisschoppen is dat zij het religieuze leven volop steunden en in het bouwen, hervormen en begunstigen van kloosters een van hun voornaamste taken zagen. Daartoe stichtte

²⁶⁴) W.M. GRAUWEN, *Norbertus ...*, blz. 268 en 364.

²⁶⁵) A. CLERVAL, *Les écoles de Chartres au moyen âge du Ve au XVIe siècle*, Chartres, 1895, blz. 154, vermeldt slechts twee brieven van Gaufried, nl. een aan abt Suger (*P.L.* 186, kol. 1399) en de gezamenlijke brief aan Innocentius II na het Concilie van Sens in 1140 (*P.L.* 182, kol. 540). Daarnaast schreef hij echter nog twee brieven aan bisschop Stefaan van Parijs (*P.L.* 172, kol. 1413, nr. IV en V), een brief samen met bisschop Burchard van Meaux in 1127 (*Cart. N.-D. de Paris*, dl. III, blz. 282-283, nr. IX), een aan Honorius II over de zaak van Stefaan van Parijs (*P.L.* 182, kol. 153) en een aan aartsbisschop Hendrik van Sens over het bisdom Orléans (L. D'ACHERY, *Spicilegium*, in-fol., Parijs, 1723, blz. 489).

²⁶⁶) Behalve de oorkonden van Gaufried in de uiteenzetting vermeld, dient nog gewezen te worden op een vijftal oorkonden die zonder dateringsformule werden overgeleverd en alle de «teruggave» van kerken door leken aan kloosters door bemiddeling van de bisschop betreffen, zie het *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Chartres, 1840, blz. 439-441, nr. XLVIII (1118); blz. 469-470, nr. II (1115-1129); blz. 511-512, nr. LV (1116-1149); blz. 526, nr. XIV (1116-1149); blz. 545, nr. XXXVII (1116-1149).

²⁶⁷) *Johannis Saresberiensis Polycraticus*, *P.L.*, 199, kol. 578; *De consideratione*, lib. IV, cap. V, nr. 14, *P.L.*, 182, kol. 783. E. VACANDARD, *Vie de S. Bernard ...*, dl. II, Parijs, 1895, blz. 451.

²⁶⁸) Norbert waarschijnlijk in 1110-1111 en zeker in 1125-1126 en in 1132-1133; Gaufried onmiddellijk na zijn ambtsaanvaarding in 1116 en in 1127. In het *Cartulaire de Notre-Dame de Chartres*, uitg. E. DE LEPINOIS en L. MERLET, dl. I, Chartres, 1862, blz. 60, noot 6, wordt een Romereis van Gaufried vermeld in 1120, doch zonder bronvermelding.

Norbert een nieuwe levenswijze, terwijl Gaufried verschillende orden steunde en zijn liefde voor de kloosterlingen in verscheidene arenga's uitdrukte²⁶⁹). Hierbij is het voor ons onderwerp vooral van belang aan te stippen hoe hij Robrecht van Arbrissel en Bernard van Tiron persoonlijk kende en hun stichtingen Fontevraud en Tiron bijzonder steunde.

Omtrent de taak van de monniken was Gaufried van mening dat zij niet de last en de onrust van de seculiere geestelijkheid dienden te dragen²⁷⁰), doch daaruit mag men niet besluiten dat hij principieel tegen de parochiezielzorg door monniken was gekant aangezien hij aan de monniken van de abdij Josaphat de parochie Flins toekende met de bedoeling dat twee priester-monniken daar de goddelijke diensten zouden celebreren²⁷¹). Ook deze opvatting kan hij met Norbert gedeeld hebben, doch voor Norberts mening dienaangaande ontbreken de bronnen.

Toch zijn er ook enkele verschilpunten tussen beide persoonlijkheden aan te wijzen. Gaufried had waarschijnlijk meer literaire bagage, hij was minder extreem, meer buigzaam en veroorzaakte aldus minder conflicten. Zo is het dan ook te verklaren dat de bronnen aan Gaufried vrijwel onverdeelde lof toezwaaien, terwijl Norbert ook door sommigen werd afgekeurd. Het conflict tussen Gaufried en graaf Theobald in 1116 had eigenlijk niet Gaufrieds persoon tot object en een betwisting binnen zijn bisdom met de proost van Janville omstreeks 1148 is te onvolledig gekend om er een gegrond oordeel over te vellen. Het aanslepend conflict met de abt van Vendôme was een erfenis van zijn voorganger, Ivo van Chartres, en kan gereduceerd worden tot een strijd voor of tegen de exemptie. Gaufried verdedigde hier de rechten van de bisschop en zijn

²⁶⁹) *Cartulaire de Marmoutier pour le Dunois*, uitg. E. MABILLE, Parijs, Châteaudun, 1874, blz. 159-160, nr. CLXIX (1116-1136); *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Parijs, 1840, blz. 263-264, nr. IV (27 nov. 1126); *Cartulaire de Notre-Dame de Josaphat*, uitg. Ch. METAIS, dl. I, Chartres, 1911, blz. 58, nr. 52 (1130); *Cartulaire de l'abbaye cardinale de la Trinité de Vendôme*, uitg. Ch. METAIS; dl. II, Parijs, 1894, blz. 312, nr. 492 (1122-1143). Bewijskrachtiger dan deze arengae van Gaufried zelf is het getuigenis van zijn neef en opvolger Goslenus van Lèves in een oorkonde van omstreeks 1152; *Cartulaire de la Madeleine de Châteaudun*, uitg. L. MERLET en L. JARRY, Châteaudun, 1896, blz. 22, nr. XVIII: «... sicut ille religiosa loca juvare et manu tenere studuit, ita et nos in sancto religionis proposito ea conservare, confovere, educare, temporalium quoque bonorum largitione ampliare ...».

²⁷⁰) Zie J. AVRIL, *Recherches sur la politique paroissiale des établissements monastiques et canoniaux, XIe-XIIe s.*, in *Revue Mabillon*, 1980, LIX, nr. 280, blz. 462.

²⁷¹) J. AVRIL, a.c., nr. 281, blz. 486.

bisdom. Dit was ook het geval wanneer Gaufried toelatingen verleende tot het bouwen van nieuwe kerken. De rechten van het bisdom en van de moederparochie worden steeds uitdrukkelijk gevrijwaard²⁷²).

Norbert en Gaufried bezaten beiden onmiskenbaar diplomatische gaven, doch hun motivering was verschillend. Norbert was de man van de grote ideeën, de stoutmoedige of zelfs overmoedige denkbeelden, die hij o.m. door diplomatie wist te verwezenlijken. Gaufried was als diplomaat blijkbaar meer de uitvoerder van de ideeën van zijn opdrachtgever, de paus, en beschouwde wellicht zijn taak als volbracht wanneer hij zijn beperkte opdracht tot een goed einde had kunnen brengen. Beiden steunden en dienden dezelfde paus; maar Norbert voerde daarbij duidelijk ook een persoonlijke politiek waaraan hij paus en keizer deed meewerken²⁷³).

De voornaamste vraag echter die we aan de levensloop van Gaufried wilden stellen was: in hoeverre kon hij de verbindingsman zijn tussen de ideeën van de *Wanderprediger* en Norbert? Voor zover we weten immers had Norbert zelf met geen van hen persoonlijk contact. Welnu, het is duidelijk dat Gaufried van voor zijn verkiezing reeds in verbinding stond met enkele rondtrekkende predikers, zodat het niet verwonderlijk is dat Robrecht van Arbrissel en Bernard van Tiron hem reeds steunden bij zijn verkiezing in 1116. Gaufried stond open voor de nieuwe ideeën en levensvormen van zijn tijd²⁷⁴) en had door zijn ambt als bisschop en later als pauselijk gezant ook de macht deze te beschermen²⁷⁵). De rondtrekkende predikers kenden dus zowel voor- als tegenstanders in de hoogste kringen²⁷⁶). Men mag hen dus niet zien als marginalen die

²⁷²) *Recueil des chartes de l'abbaye de Saint-Germain-des-Prés*, uitg. R. POUPARDIN, dl. I (558-1182), Parijs, 1909, blz. 133-134, nr. LXXXVI, s. d. (1125-25 dec. 1134); *Cartulaire ... Vendôme*, dl. II, Parijs, 1894, blz. 357, nr. DXXII (1144-1148), *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Père de Chartres*, uitg. B. GUERARD, dl. II, Parijs, 1840, blz. 266-267, nr. VII (27 november 1126).

²⁷³) Men denke daarbij aan de bekrachtiging van zijn stichtingen die hij van paus en keizer wist te verkrijgen, maar vooral aan het Polenprivilege van 4 juni 1133, W.M. GRAUWEN, *Norbertus ...*, blz. 558-574, en IDEM, *Het Polenprivilege van Norbertus, 4 juni 1133*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1972, XLVIII, blz. 223-231.

²⁷⁴) Ook hierin kwam hij hoogstwaarschijnlijk met Norbert overeen en in ieder geval met Anselm van Havelberg, die de nieuwe stichtingen verdedigde tegen de algemene trend van zijn tijd in, zie zijn *Dialogi*, I, *P.L.*, 188, kol. 1141-1142, geciteerd in W.M. GRAUWEN, *Norbertus ...*, Brussel, 1978, blz. 8, noten 30-32.

²⁷⁵) Zie J. BECQUET, *L'érémisme clérical et laïc dans l'ouest de la France*, in *L'eremitismo in occidente nei secoli XI e XII. Atti ... Mendola 1962*, Milaan, 1965, blz. 196-198.

²⁷⁶) Deze bescherming tegen het heersende wantrouwen zal vooral nodig zijn geweest in

noodzakelijkerwijze in de oppositie stonden tegen het kerkelijk gezag. Men kan zich afvragen in hoeverre ook Gaufried deze vernieuwers in de traditionele leefwijze van de Kerk wilde kanaliseren, m.a.w. of het ook zijn persoonlijke mening was dat de *Wanderprediger* tot stichtingen moesten overgaan. De aangehaalde bronnen geven echter geen voldoende houvast om deze vraag te beantwoorden.

De roeping van Norbert tot prediker werd niet gewekt door de Franse voorbeelden, waarover hij ten hoogste te Xanten of Keulen door tussenpersonen kan hebben gehoord²⁷⁷). Het lijkt wel dat Norbert vanaf zijn priesterwijding min of meer regelmatig heeft gepredikt en aldus zijn aanleg en roeping kon ontdekken. Wanneer zijn prediking echter reactie en afkeuring wekte te Fritzlar in juli 1118, ging hij, na het bekomen van de toelating tot prediken vanwege paus Gelasius II te Sint-Gilles eind 1118, wellicht denken aan een uitoefening van zijn roeping in een streek waar reeds sedert twee decennien een traditie van rondtrekkende predikers bestond²⁷⁸). De *Wanderprediger* was in Noord-Frankrijk reeds een gekende en aanvaarde figuur, ook al bestond er van officieel-kerkelijke zijde nog een zeker wantrouwen tegenover al te extravagant gedrag.

Tenslotte rijst de vraag van wanneer af Gaufried deze opvattingen aan Norbert heeft kunnen meedelen. Ten minste vanaf het Concilie van Reims in oktober 1119 hebben zij elkaar kunnen ontmoeten. Dit was weliswaar een druk-bezocht concilie, maar Gaufried liep meer dan anderen in de kijker aangezien hij hier voor de paus het woord voerde. Bovendien was Gaufried sedert lang de rondtrekkende predikers gunstig

de periode voorafgaand aan hun definitieve vestiging. Op de steun van een aantal kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders aan de eremitische beweging, evenals op een aantal bestrijders ervan, wezen ook reeds L. RAISON en R. NIDERST, *Le mouvement érémitique dans l'Ouest de la France à la fin du XIe siècle et au début du XIIe*, in *Annales de Bretagne*, 1947, LIV, blz. 26-27.

²⁷⁷) In tegenstelling tot de bewering van vele, vooral Franse, auteurs is een studieverblijf van Norbert in Frankrijk gedurende zijn jeugd onbewezen en zelfs onwaarschijnlijk aangezien hij in 1119 nog Frans moest leren. Dit wordt vermeld in de *Vita A*, MGH., SS., XII, blz. 681. In de *Vita B* ontbreekt deze passage; volgens J.C. VANDER STERRE, *Vita S. Norberti ...*, Antwerpen, 1651, blz. 47, kwam ze wel voor in de hss. van Terwaan en Knechtsteden, die echter spijtig genoeg niet bewaard bleven. Dezelfde affirmatie vindt men wel in de *Vita B*, AA. SS. dl. I, juni, blz. 815, nr. 24, maar dan in het kader van een taalwonder. Norbert zou op Palmzondag te Valencijn hebben gepredikt ook al kende hij nauwelijks Frans, in de hoop dat de H. Geest de toehoorders Duits of Latijn zou laten verstaan. Met typisch Frans chauvinisme spreekt de auteur hier over «*linguae Teutonicae barbariem*».

²⁷⁸) J. VON WALTER, *Die ersten Wanderprediger Frankreichs*, Leipzig, 1906, blz. 121, en IDEM, *Die Geschichte des Christentums*, 1, 2, *Das Mittelalter*, Gütersloh, 1948, blz. 547.

gezind, zodat hij ook voor Norbert aandacht kan hebben getoond. Te Reims werd dan ook de eerste stoot gegeven om Norbert tot een vaste vestigingsplaats over te halen. Het initiatief daartoe ging uit van Calixt II en Bartholomeus van Laon, doch een nieuw idee was het geenszins. Voor hem hadden andere *Wanderprediger* vrijwillig of enigszins gedwongen dezelfde weg bewandeld. Sommigen, zoals Bernard van Tiron, evolueerden zelfs meermaals van kluizenaar tot cenobiet en omgekeerd.

Het is niet mogelijk nauwkeurig aan te wijzen waar en wanneer Norbert en Gaufried elkaar hebben ontmoet zodat ze in 1126 intieme vrienden konden worden genoemd door Herman van Doornik. Doch dit is niet verwonderlijk. Hetzelfde geldt voor Norberts betrekkingen met graaf Theobald van Champagne, die hem in 1125 tot huwelijksmakelaar uitkoos. Norbert en Gaufried kunnen elkaar des te gemakkelijker hebben ontmoet aangezien ze geestesgenoten waren, aangezien ze geen van beiden tegen een verplaatsing opzagen en Prémontré en Chartres op minder dan 250 km van elkaar verwijderd liggen. Hun vrienden- en kennissenkring bestond trouwens grotendeels uit dezelfde personen, zoals Bernard van Clairvaux²⁷⁹), graaf Theobald van Champagne, Bartholomeus van Laon, enz. Gaufried was ook op alle concilies aanwezig, maar voor Norbert kan dat niet worden bewezen. Tot 1126 bekleedde hij immers geen officiële functie in de kerkelijke hiërarchie. Er was dus geen reden om hem op concilies uit te nodigen en bij een eventuele aanwezigheid werd hij wellicht in de bronnen niet vermeld²⁸⁰). Daar worden immers alleen de hoofdpersonen met name aangeduid.

Ondanks alle nog onopgeloste vragen werd het nochtans uit de levensschets van Gaufried voldoende duidelijk dat hij iemand was die

²⁷⁹) De vriendschap tussen Bernard en Gaufried wordt uitdrukkelijk aangeduid in de *Vita Bernardi*, P.L., 185, kol. 362: «... magnum illum dilectorem ejus atque dilectum, ejus et ipse in libro quarto de Consideratione cum laude meminit, Gaufridum episcopum Carnotensem ...». Zo ook F. BARLOW, *The Letters of Arnulf of Lisieux*, London, 1939, blz. xvi. In de oudste verzameling wonderen van Bernard, geschreven in 1145, wordt een wonder verhaald waarin Gaufried optreedt. Bernard zou door gewijd water te zenden aan een zwangere vrouw in de streek van Auxerre, de gevaarlijke bevalling tot een goed einde hebben gebracht. Gaufried doopte het kind en gaf het de naam van Bernard, zie R. LECHAT, *Les fragmenta de Vita et Miraculis S. Bernardi par Geoffroy d'Auxerre*, in *Analecta Bollandiana*, 1932, L, blz. 115, nr. 48. Deze tekst werd met een paar stilistische veranderingen overgenomen in de *Vita Bernardi*, P.L., 185, kol. 334, nr. 23.

²⁸⁰) Zo b.v. komt Norbert niet voor in de bronnen betreffende het Concilie van Reims in 1119. Zijn aanwezigheid is enkel gekend uit de *Vitae* en Herman van Doornik; *Vita A*, blz. 677; *Vita B*, blz. 819 D; *De miraculis* ..., blz. 655. — Het is wel denkbaar dat Norbert zich tussen 1118 en 1126 niet volledig uit het openbaar leven heeft teruggetrokken, zoniet zou zijn verkiezing tot aartsbisschop in 1126 eerder verwonderlijk zijn.

voor Norberts ideaal begrip kon opbrengen. De uitspraak van Herman van Doornik dat beiden intieme vrienden waren blijkt dan ook geloofwaardig te zijn. Hoogstwaarschijnlijk had Norbert reeds van de rondtrekkende predikers gehoord vooraleer hij in de tweede helft van 1118 naar Frankrijk kwam²⁸¹), doch daarna kan Gaufried de schakel zijn geweest om hem met hun opvattingen en stichtingen grondiger vertrouwd te maken²⁸²).

Mankevosstraat 71
B-1860 Meise

W.M. GRAUWEN O. Praem.

²⁸¹) Op dat ogenblik waren de bekendste predikers reeds overleden, nl. Pieter de Kluizenaar (†8 juli 1115), Robrecht van Arbrissel (†febr. 1117) en Bernard van Tiron (†april 1117). Vitalis van Savigny stierf op 16 sept. 1122.

²⁸²) Pas bij het verbeteren van de tweede drukproef konden we kennis nemen van het artikel van E.R. SMITS, *An Unedited Letter (1132-1133) to Geoffrey de Lèves, Bishop of Chartres, concerning Louis VI and the Reform Movement*, in *Revue bénédictine*, 1982, XCII, nr. 3-4, blz. 407-417, waarin de gespannen verhoudingen gedurende de jaren 1132-1133 tussen de koninklijke partij en de seculiere kanunniken enerzijds en Gaufried, Stefaan van Parijs en Burchard van Meaux met hun aanhang van hervormingsgezinden anderzijds, scherper naar voren treden.